

SATURS

- Sociālās atstumtības riska faktoru identificēšana trūcīgo ģimeņu bērniem 3
- Pētījums par bērna kopšanas pabalstu, tā efektivitāti un vēlamajiem izmaksas periodiem 9
- Sociālo pakalpojumu efektivitāte un resursu izmantošanas optimizācijas iespējas invalīdu integrācijas nodrošināšanā 13
- Veselības aprūpes pakalpojumu groza pašreizējā stāvokļa izvērtējums, tā ietekmējošo faktoru analīze un nākotnes tendences 26
- Pētījums par Latvijas iedzīvotāju attieksmi pret Nodarbinātības valsts dienestu 31

SOCIĀLĀS ATSTUMTĪBAS RISKĀ FAKTORU IDENTIFICĒŠANA TRŪCĪGO ĢIMENŅU BĒRNIEM

*Izpildītājs: Latvijas Universitātes
Filozofijas un socioloģijas institūts*

Pētījuma veicēja raksturojums

Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts (LU FSI) ir dibināts 1991.gadā, un tas turpina LZA Filozofijas un tiesību institūta darbību. Kopš 1997.gada FSI ir integrēts Latvijas Universitātes sastāvā kā zinātniskas un akadēmiskās izglītības struktūrvienība ar juridiskās personas statusu, kuras darbību reglamentē ar LU noslēgtais integrācijas līgums.

Institūta darbības virzieni ir filozofija un socioloģija. Darbības mērķi: veikt zinātniskos pētījumus filozofijā un socioloģijā, kā arī piedāvāt praktiskus risinājumus aktuālām socioloģiska, filozofiska, kulturoloģiska un politiska rakstura problēmām. FSI sociologi veic arī lietišķus pētījumus dažādās jomās.

Problēmsituācijas apraksts

Nabadzība un sociālā atstumtība ir jēdzieni, kas saistīti ar sociāli nelabvēlīgiem apstākļiem indivīdiem vai cilvēku grupām. Tomēr jāatzīmē, ka nabadzība un sociālā atstumtība ir atšķirīgi jēdzieni.

Nabadzība ir saistīta ar indivīda vai sociālās grupas rīcībā esošo līdzekļu trūkumu. Savukārt, sociālā atstumtība ir daudzdimensiju marginalizācijas process, kam ir ne tikai ekonomiskais aspekts, bet arī sociālais, kultūras un politiskais aspekts. Sociālā atstumtība ir

vairāk saistīta ar nepietiekamu sociālo līdzdalību, sociālo integrāciju un nespēju piedalīties sabiedrībā notiekošajos procesos. Indivīdam, kurš ir pakļauts sociālās atstumtības riskam, pašam ir grūti izkļūt no šīs riska zonas, īpaši bērnam, kuram nav pieredzes, kā to izdarīt.

Tāpēc bērnu nabadzība un sociālās atstumtības risks ir viena no nopietnākajām mūsdienu Latvijas problēmām, jo, šo problēmu neatrisinot, tai var būt ļoti ilglaicīgas sekas. Ja pieaugušais kaut kādu iemeslu dēļ kļūst trūcīgs, viņam ir jau izveidojusies noteikta vērtību sistēma, izpratne par to, kas ir labs un kas ir slikts, viņam ir iespēja pašam meklēt risinājuma ceļus un kaut ko mainīt. Bērni nevar iztikt vieni paši – ne ekonomiski (materiāli), ne psiholoģiski. Bērnu primāro vajadzību apmierināšana ir pilnībā atkarīga no vecākiem vai aizbildņiem, bet labklājība un subjektīvā laimes izjūta atkarīga no vairākiem faktoriem, no kuriem primārais (bet ne vienīgais un noteicošais) ir tie materiālie resursi, kas ir ģimenes rīcībā. Trūcīgajās ģimenēs valda fiziskās izdzīvošanas modelis, ierobežojot garīgās un sociālās attīstības iespējas, un nabadzības izplatība draud ar nepilnvērtīgu jauno paaudzi.

Bērniem nav iespējams pašiem uzlabot savas dzīves kvalitāti, un bērnu labklājība ir tieši atkarīga no vecāku līdzekļiem un tā, kāda ir līdzekļu izlietošanas stratēģija.

Bērni ir pret nabadzību visneaizsargātākā grupa – jo bērni ir jaunāki, jo lielāka ir varbūtība, ka viņi dzīvo ienākumu limenī, kas ir zemāks par nabadzības sliekšni. Kopumā bērni veido apmēram pusi no visa nabadzīgo skaita. Ja trūkumā (zem pirmā nabadzības sliekšņa) dzīvo apmēram 1/5 daļa mājsaimniecību, tad ģimenēs, kurās ir skolēni, šī proporcija ir 36% un vairāk par 40% ģimenēs, kurās ir arodskolēni.

Savukārt vecuma grupā, kurā ir bērni līdz 10 gadu vecumam, 48% bērnu dzīvo nabadzībā, bet 10–19 gadīgo vidū 44% jauniešu dzīvo nabadzībā.

Tādējādi tieši mazajiem bērniem draud ievērojami lielāks risks nokļūt tiešā nabadzībā nekā pārējai iedzīvotāju daļai.

Savukārt, pēc ģimenes lieluma analizējot nabadzības risku, noskaidrots, ka vislielākā nabadzības riska grupas ir ģimenes, kurās ir 3 vai vairāk bērnu, un ģimenes, kur ir viens pelnītājs. Vairumam ģimeņu nepietiek līdzekļu visu nepieciešamo vajadzību apmierināšanai.

Dzīvojot pastāvīgā nabadzībā, būtiski izmainās ilgstošā trūkumā dzīvojošās sabiedrības daļas vērtību orientācija. Mainoties politiskajai un ekonomiskajai situācijai, ģimenes ar bērniem ir nonākušas grūtā situācijā, kad samērā liela ģimeņu proporcija nespēj nodrošināt saviem bērniem pilnvērtīgu audzināšanu, izglītību un atbalstu. Zemie ienākumi ģimenē samazina tās iespējas veiksmīgi pildīt savas funkcijas, kā rezultātā veidojas nelabvēlīga atmosfēra ģimenē.

Nabadzība Latvijā 2002.gadā ir uzskatāma par nopietnu valstisku problēmu, kurai nepieciešama steidzama ilgtermiņa stratēģija un reāls risinājums, pretējā gadījumā šīs problēmas nerisināšana atstās būtisku iespaidu uz valsts ilgspējīgu attīstību.

Lai gan 90-to gadu otrajā pusē Latvijas tautsaimniecības attīstībā ir vērojamas pozitīvas izmaiņas, tomēr daudzu trūcīgo ģimeņu situācija kļūst arvien sarežģītāka.

Pētījuma mērķis un uzdevumi

Trūcīgajās ģimenēs bērniem biežāk ir salīdzinoši sliktākas iespējas iegūt labu pamatizglītību, veselības aprūpi, apmierināt sporta, kultūras vajadzības, iepazīt bērnu un jauniešu subkultūru, integrēties vienaudžu (klases, skolas biedru kolektīvā) grupā. Trūcīgo ģimeņu bērni pārdzīvo to, ka viņiem nav pienācīga apģērba, apavu, utml. Nespējot būt „tādiem kā visi”, viņi cenšas „norobežoties” no pārējiem bērniem.

Pētījuma mērķis ir noskaidrot trūcīgo ģimeņu bērnu sociālās atstumtības riska faktorus, kā arī sniegt ieteikumus atstumtības riska faktoru samazināšanai, respektīvi, esošās trūcīgo ģimeņu bērnu situācijas uzlabošanai.

Pētījuma uzdevumi:

1. Konkrētu sociālās atstumtības risku noteikšana (ekonomiskie, sociālie, psiholoģiskie);
2. Sociālās atstumtības riska izplatība dažāda tipa ģimenēs (piemēram, pilnās/nepilnās), dažāda tipa apdzīvotās vietās (piemēram, lielās pilsētās, mazpilsētās, laukos);
3. Noskaidrot atsevišķu pašvaldību pieredzi atstumtības problēmu samazināšanā un risināšanā, kā arī izstrādāt uz pētījuma datiem pamatotus priekšlikumus un rekomendācijas nepieciešamajām izmaiņām atstumtības faktoru samazināšanā.

Pētījumā izmantotā metodoloģija un metodes

Pētījums paredz kompleksu analītisku pieeju projekta mērķa realizācijā, lai iegūtu maksimāli izsmelšu esošās situācijas analīzi un sniegtu atbildi uz pētījumā izvirzītajiem jautājumiem.

Lai izvērtētu un izanalizētu sociālās atstumtības risku trūcīgo ģimeņu bērniem, izmantotas dažādas metodes:

- Centrālās statistikas pārvaldes statistikas datu par ģimenēm un bērniem analīze;
- Trūcīgo ģimeņu aptauja;
- Darbā ar trūcīgajiem iesaistīto institūciju darbinieku fokusgrupu analīze;
- Ekspertintervijas;
- NORDBALT Dzīves apstākļu pētījuma datu sekundārā analīze;
- Latvijas jaunatnes socioloģiskā portreta datu sekundārā analīze;
- Dažādu likumdošanas aktu atbilstības un īstenošanas analīze;
- Citu valstu pieredze sociālās atstumtības riska samazināšanai.

Indikatoru un citu sociālo atstumtību raksturojošo rādītāju/datu izvēle ģimeņu un bērnu labklājības izvērtējuma noteikšanai nav viegls uzdevums, īpaši pārejas perioda valstīs, kāda ir arī Latvija. Bez tam, daudzas parādības un procesus, kas notiek ģimenēs, nav viegli izmērīt ar ierobežotu rādītāju loku. Pētnieces un eksperti, kas tika iesaistīti šajā pētījumā, izvēlējās šādas jomas, kuras raksturo ģimeņu un bērnu labklājību valstī:

- Ģimenes ekonomiskie resursi/nabadzība;
- Izglītība;
- Veselības aizsardzība;
- Trūcīgo ģimeņu piedalīšanās pilsoniskas un demokrātiskas sabiedrības attīstībā;
- Pašvaldību atbalsts trūcīgajām ģimenēm ar bērniem;
- Valsts atbalsts ģimenei.

Pētījuma rezultātu apraksts un galvenie secinājumi

Sociālajai atstumtībai visbiežāk pakļautas ģimenes:

- a) ar 2 un vairāk bērniem;
- b) bērni, kuri dzīvo ar vienu no vecākiem;
- c) ģimenes, kurās vismaz viens ģimenes loceklis ir bezdarbnieks;
- d) biežāk tie ir bērni, kas ir lauku iedzīvotāji;
- e) bērni, kuru vecāki ir invalīdi;
- f) bērni no sociāli nelabvēlīgām ģimenēm.

Identificētas vairākas problēmas, kas tieši saistītas ar trūcīgo ģimeņu bērnu diskrimināciju un sociālās atstumtības risku:

1. Trūcīgo ģimeņu bērni nevar iegūt papildus izglītību – datorzinības, svešvalodas u.c., tādējādi viņi tiek izolēti no viņu spējām un interesēm atbilstošas izglītošanās iespējas.
2. Trūcīgo ģimeņu bērniem viņu ģimenes finansiālais stāvoklis liedz pieeju profesionālajai un, īpaši, augstākajai izglītībai, jo viņiem nav iespējams apmaksāt dažādus ar mācībām saistītus izdevumus profesionālajā izglītībā un viņi nespēj samaksāt studiju naudu pirms studiju kredīta piešķiršanas.
3. Bērniem no trūcīgām ģimenēm pārsvarā nav iespēju saturīgi pavadīt brīvo laiku, veselīgi atpūšoties vai pilnveidojoties.
4. Trūcīgo bērnu sociālie kontakti ir ierobežoti, tie realizējas tikai sev līdzīgo vidē.
5. Visvairāk sociālā atstumtība skar bērnus no trūcīgām sociāli nelabvēlīgām ģimenēm.
6. Eksperti uzsver, ka bērnu tiesību aizsardzības sistēma valstī ir sadrumstalota starp daudzām ministrijām un citām institūcijām, tādēļ ir sarežģīti

veidot un īstenot vienotu bērnu un ģimenes atbalsta politiku. Nav valsts politikas, kas būtu virzīta trūcīgo iedzīvotāju, tai skaitā, trūcīgo bērnu integrācijas problēmu risināšanai.

7. Nepastāvot vienotai stratēģijai bērnu aizsardzībā, dažādu programmu pasākumi pārsvarā vērsti uz sekām, nevis uz profilaksi cīņā ar trūcīgo bērnu sociālo atstumtību un citām problēmām.

8. Bērniem – invalīdiem tikai retos gadījumos iespējams iegūt labu izglītību. Līdz ar to viņi ir sociāli atstumti ne tikai pašreiz, bet tiek nolemti sociālai atstumtībai uz visu turpmāko dzīvi. Ideāls risinājums bērnu–invalīdu labākai izglītībai, līdz ar to sociālās integrācijas iespējām būtu viņu izglītošana parastajās vispārizglītojošajās skolās, bet tas prasa gan papildus finansējumu no valsts un pašvaldības mācību līdzekļu, speciālistu, skolu aprikojuma sagatavošanai. Tas prasa arī sabiedriskās domas transformēšanu.

9. Mediķi konstatē pieaugošu veselības pasliktināšanos trūcīgajās ģimenēs ar bērniem, īpaši lauku bērniem, kuriem salīdzinoši biežāk nekā pilsētas trūcīgo ģimeņu bērniem ir ielaistas saslimšanas, jo viņiem veselības pakalpojumu saņemšanu būtiski sadārdzina transporta izdevumi uz pilsētu pie speciālistiem. Trūcīgo bērnu veselības problēmas bieži izraisa un tās saasina nelabvēlīgi sociālie apstākļi: nepilnvērtīgs uzturs, minimāla iespēja lietot vitamīnus, slikti mājokļa apstākļi (neapkurinātas, mitras telpas), rehabilitācijas iespēju trūkums, ilgstoša spriedze, nomāktība un bezizejas sajūta, dzīvojot nabadzībā. Atšķirībā no daudziem medicīnas pakalpojumiem, kas bērniem ir bezmaksas, konstatēts, ka ortodonta pakalpojumi ir par maksu. Trūcīgajiem bieži sastopamas

1.tabula

**Trūcīgo vecāku iespējas nodrošināt
bērnus ar... (%)**

Nevar nodrošināt	(%)
Veselības aprūpe	35.1
Pārtika	31.9
Izklaides pasākumi	64.8
Lieli pirkumi (piem., velosipēds)	91.6
Mazāki pirkumi (apavi, apģērbs)	56.7
Izglītība	20.7
Papildus nodarbības (pulciņi)	52.9

mugurkaula deformācijas, bet nav bezmaksas programmas tās ārstēšanai.

Lielākā daļa ģimeņu spēj nodrošināt bērniem pašu nepieciešamāko – pārtiku, obligāto izglītību, primāro veselības aprūpi (skat. 1.tabulu). Katra piektā trūcīgā ģimene nespēj finansiāli atļauties iegādāties visu skolai nepieciešamo, apmēram trešajai daļai vecāku nepietiek līdzekļu uzturam, veselības aprūpei, ārstēšanai. Tomēr puse vecāku nevar atļauties apmaksāt bērnu piedalīšanos ārpuskolas pulciņos, mākslas, mūzikas skolā vai sporta nodarbībās, 56.7% – nevar iegādāties nepieciešamo apģērbu. Apmēram divas trešdaļas vecāku nevar iedot bērniem naudu izklaides bērnu pasākumiem (integrācija bērnu un jauniešu subkultūrā). Savukārt lielākiem pirkumiem kā, piemēram, velosipēdam, naudas līdzekļus var atļauties tikai katra 10.–11.ģimene.

Lai citi bērni nenojaustu, cik vientuļš, atstumts un nelaimīgs jūtas trūcīgais bērns, viņš (retāk viņa) cenšas izstrādāt aizsargmehānismu, ieņem pozu, ka viss, kas notiek ārpus stundām, ir muļķīgs un garlaicīgs, “tas nav manas uzmanības un laika vērts”.

Otra galējība – nenovīdība, agresivitāte, dusmas par to, ka citiem bērniem ir glītas mantas un kabatas nauda, bet viņiem nav. Dažkārt šie bērni apvienojas grupās.

Tādējādi nabadzība un trūkums veido ne tikai bērnu ekonomisko deprivāciju, bet arī sociālo un psiholoģisko izstumtību un atsvešinātību.

Trūkumu bērni pārdzīvo dažādi – viņiem nav kabatas naudas, viņi nevar atļauties iegādāties tās lietas, kas viņiem ir vai arī šķiet vitāli nepieciešamas (tai skaitā higiēnas preces). Viņi nerunā ar vecākiem par to, jo zina, ka vecākiem nav pietiekoši daudz naudas. Problēma ir ne tikai naudas trūkumā, lai brauktu ekskursijā kopā ar klases biedriem, kopā ietu uz kino, klases vakaru, bet viņi nevar piedalīties šo pasākumu apspriešanā, līdz ar to ar laiku jūtas izstumti no vienaudžu vidus. Ja viņiem mājās nav televizora (un daudzās trūcīgajās ģimenēs nedarbojas arī radio), viņi nevar piedalīties arī bērniem un jauniešiem svarīgo un aktuālo subkultūras jautājumu apspriešanā. Tādējādi bērns bieži tiek izstumts no turpmākām kopējām vienaudžu aktivitātēm, jo viņi nevar piedalīties neformālās bērnu, īpaši pusaudžu subkultūras apspriešanā.

Trūkums, ģimenes un līdz ar to arī bērna ekonomiskais stāvoklis, ir cieši saistīts ar sociālo izolāciju – trūcīgie bērni jūtīgāk uztver skolotāju un klases biedru komentārus, bieži domā, ka skolotāji pret viņiem izturas netaisnīgi vai neieredz. (Starp citu, pētījumi ārzemēs apstiprina tēzi, ka skolotāji izturas kritiskāk un neiecietīgāk pret trūcīgajiem bērniem.)

Trūcīgie bērni jūtas nepilnvērtīgāki un pārdzīvo to, ka viņi saņem brīvpusdienas un viņiem jāsēž pie atsevišķa galda, un *“skolā pieaugušie un bērni norāda uz to, ka trūcīgie ēd uz pārējo rēķina”*, *“citi bērni maksā par viņu pusdienām”*. Apsveicama ir vairāku Latvijas pašvaldību prakse visiem skolēniem nodrošināt pilnīgas vai daļējas

brīvpusdienas, lai neviens bērns nevarētu justies pazemots.

Bērni, kuri ir no trūcīgām ģimenēm, bieži uzskata, ka viņi ir fiziski nepilnvērtīgāki, viņi bieži nav apmierināti ar savu izskatu, bet it īpaši – ar apģērbu. Trūcīgie vecāki bērnu apģērbu un apavus pērk tikai *“Second hand”* veikalos. Apģērbam ir ne tikai funkcionāla nozīme (lai bērns būtu apģērbies piemēroti laika apstākļiem), bet tam (īpaši pusaudžu vecumā) ir nozīmīga sociāla simbola loma. Vairākos gadījumos vecs apģērbs ir par iemeslu ķircināšanai un dažkārt arī izsmieklam gan no turīgāko klases biedru, gan dažkārt arī skolotāju puses. Ne jau pats apģērbs, bet tā simboliskā funkcija ir viens no iemesliem, kāpēc trūcīgo ģimeņu bērni īpaši pusaudža vecumā nevēlas piedalīties klases sabiedriskajā dzīvē, dažkārt sāk kavēt skolu.

Kopumā trūcīgo ģimeņu bērni biežāk nekā pārējie bērni jūtas atstumti un uzskata sevi par nelaimīgākiem nekā pārējie bērni, un bieži uzsver, ka viņiem nav ar ko dalīties savos uzskatos.

Secinājumi

- Viens no pirmajiem pasākumiem, kas būtu īstenojams valsts līmenī, ir ne tikai konceptuāla diskusija, vai iespējams palielināt pabalstus ģimenēm ar bērniem, bet – atrast iespējas palielināt pabalstus ģimenēm ar bērniem. Konceptuāli svarīgs ir jautājuma risinājums par pabalstu bērniem bāreņiem un tiem bērniem, kuriem ir tikai viens no vecākiem, kuri saņieguši 18 gadus un mācās arodskolās.
- Otra pasākumu grupa ir saistīta ar regulatīva mehānisma izstrādāšanu un realizāciju, par atbildību tiem vecākiem (visbiežāk tēviem), kuri ģimeni ir atstājuši. Runa ir par alimentiem. Alimentu nomaksa nav tikai ētisks jautājums, kurš attiecas uz ģimeni

atstājušā tēva sirdsapziņas, bet tas ir jautājums, kura risināšanā ir nepieciešama stingra valsts nostāja un atbalsts.

- Trešā pasākumu grupa, kura saistāma ar valsts līdzdalību, ir – izglītības un interešu izglītības iespēju nodrošināšana visiem bērniem. Tas vispirms saistīts ar valsts līdzekļu iedali mācību grāmatu un citu nepieciešamo mācību materiālu iegādei. Otrkārt, tas saistīts ar interešu izglītības iespēju nodrošināšanu visiem bērniem. Būtu jāpalielina valsts budžeta finansējums mācību grāmatu iegādei un skolu bibliotēku grāmatu krājumu papildināšanai, ārpusskolas nodarbībām, lai bērni varētu tās apmeklēt neatkarīgi no vecāku rocības. Varētu priecāties par valsts dotētu vai daļēji finansētu ēdināšanu skolās, kā arī valsts vienreizēju pabalstu, bērnam uzsākot skolas gaitas.
- Īpaša uzmanība ir jāpievērš tam, lai visi bērni no maznodrošinātām ģimenēm obligāti apmeklētu bērnu dārzu savas dzīvesvietas tuvumā.

PĒTĪJUMS PAR BĒRNA KOPŠANAS PABALSTU, TĀ EFEKTIVITĀTI UN VĒLAMAJIEM IZMAKSAS PERIODIEM

Izpildītājs: Latvijas Universitāte

Pētījuma veicēja raksturojums

Latvijas Universitāte ir valsts izglītības iestāde, kura veic mācību un zinātnisko darbu saskaņā ar likumu: "Par Latvijas Universitātes Satversmi".

2001.gadā Latvijas Universitāte veica 7 valsts pasūtītus pētījumus sociālajā un ekonomiskajā sfērā.

Problēmsituācijas apraksts

Bērna kopšanas pabalstu piešķir ģimenēm, kuras kopj visjaunākā vecuma bērnus. Pabalstu var saņemt persona, kura nestrādā vai strādā ierobežotu stundu skaitu nedēļā un kopj bērnu vecumā līdz 3 gadiem. Pabalsts ir diferencēts arī atkarībā no bērna vecuma – par bērnu vecumā līdz 1,5 gadiem tā apmērs ir 30 Ls mēnesī (no 01.07.1998), līdz 3 gadiem – 7,50 Ls mēnesī.

Viena no pabalsta efektivitātes problēmām ir pabalsta saistība ar bērna kopšanas atvaļinājumu, kuru līdz 2002.gada 1.jūnijam piešķīra 3 gadu garumā tikai bērna mātei.

Pētījuma gaitā atklājās arī citas problēmas. Tika noskaidroti to izcelsmes cēloņi, konstatētas nepilnības to novēršanā un izstrādāti atsevišķi ieteikumi bērna kopšanas pabalsta efektivitātes paaugstināšanā.

Pētījuma mērķis un uzdevumi

Saskaņā ar problēmas definējumu pētījuma mērķis bija izzināt sabiedrības viedokli par bērna kopšanas pabalsta esošo un vēlamā sistēmu, izanalizēt respondentu sniegto informāciju par šī pabalsta efektivitāti, apkopot informāciju par pabalsta ietekmi uz ģimenes sadzīvisko un materiālo pusi, rezumēt secinājumos, kā arī izstrādāt priekšlikumus un rekomendācijas pabalsta efektivitātes kāpināšanā.

Pētījuma uzdevumi:

1. Noskaidrot vecāku uzskatus, par bērna kopšanas pabalsta apmēru un tā vēlamajiem izmaksas periodiem, kā arī par mātes un tēva bērna kopšanas atvaļinājuma izmantošanu laikā līdz bērns sasniedzis 3 gadu vecumu.
2. Noskaidrot vecāku attieksmi pret jaunajā Darba likumā paredzēto bērna kopšanas atvaļinājuma periodu.
3. Noskaidrot, vai bērna kopšanas pabalsta nosacījumi veicina nodarbinātības savienošānu ar vecāku pienākumu pildīšanu.
4. Noskaidrot, kā bērna kopšanas pabalsta izmantošana visus iespējamus 3 gadus ietekmē ģimenes ienākumus.

5. Noskaidrot, vai bērna kopšanas atvaļinājuma perioda ilgums vājina vecāku konkurētspēju darba tirgū un iespējas saņemt labu atalgojumu.
6. Noskaidrot, vai bērna kopšanas atvaļinājuma izmantošana palielina vecāku risku zaudēt darbu un ienākumus, līdz ar to, nokļūstot no sociālās palīdzības atkarīgo iedzīvotāju grupā.

Pētījumā izmantotā metodoloģija un metodes

Pētījuma metodoloģijas pamatā ir bērna kopšanas pabalsta sistēmas vērtēšanas kritēriju sagatavošana, pamatojoties uz vispārējo informāciju, un to diferencēšana pa dažādām iedzīvotāju sociālajām grupām.

Izvēlēta metodoloģija paredz šādu metožu pielietošanu pētījumā:

1. *Statistiskā analīze*, kuras gaitā tika analizēts iedzīvotāju sadalījums pa vecuma grupām teritoriālā un demogrāfiskā griezumā.
Ekonomiskā analīze aptvēra ģimeņu ienākumus, vecāku nodarbinātību, vidējās izmaksas mēnesī vienam bērnam, pabalsta nozīmi ģimenes budžetā u.c. rādītājus.
2. *Anketēšanas (aptaujas) metode*.
Tika veikta respondentu aptauja, izmantojot tiešās intervijas paņēmieni.
3. *Monogrāfiskās un salīdzinošās metodes* tika izmantotas pētījuma noslēguma posmā, lai izvērtētu bērna kopšanas pabalsta efektivitāti un nozīmi ģimenē, kā arī, lai noteiktu pabalsta attīstības vēlamos virzienus turpmākajā periodā.

Pētījuma rezultātu apraksts un galvenie secinājumi

Bērna kopšanas augstākā pabalsta apmērs 2002.gadā sastādīja 50% no valstī noteiktās minimālās mēnešalgas, bet zemākā – tikai 12,5% no minētās algas.

1. Respondenti uzskata, ka vissvarīgākais bērna kopšanas pabalsta jomā veicamais pasākums ir tā apmēra gan par bērna kopšanu vecumā līdz 1,5, gan no 1,5 līdz 3 gadiem paaugstināšana.

2. Bērna kopšanas pabalsta saņemšanas periodā ģimenes ienākumi būtiski samazinās. Katra piektā ģimene, kura saņem bērna kopšanas pabalstu, savu materiālo stāvokli novērtē kā sliktu. Divas trešdaļas ģimeņu (64,8%) uzskata, ka pašreizējā apmērā bērna kopšanas pabalsts ģimenes kopējos ienākumos jūtam maz.

3. Ģimenes loceklim, kurš izmanto pilnu nepārtrauktu bērna kopšanas atvaļinājumu, pieaug risks palikt bez darba.

Vairāk kā pusei respondentu (59%), atgriežoties no bērna kopšanas atvaļinājuma, netika saglabāts ne iepriekšējais amats, ne atalgojums, 42,5% – netika saglabāts iepriekšējais atalgojums. Pie tam, lielāks risks ir rūpniecības nozarē un privāttuzņēmumos strādājošajiem.

Katrs ceturtais respondents (25,9%) pilnu bērna kopšanas atvaļinājumu neizmantoja tāpēc, ka baidījās pazaudēt savu darba vietu, katrs trešais – tāpēc, ka darba devējs bija izteicis draudus par iespēju zaudēt darba vietu.

4. Bērna kopšanas atvaļinājuma perioda ilgums vājina vecāku konkurētspēju darba tirgū un iespējas saņemt labu atalgojumu, ar visām no tā izrietošajām sekām, t.sk., bērnu izglītošanai un pilnvērtīgai attīstībai.

Vairāk kā puse respondentu (58,4%) uzskata, ka, izmantojot nepārtrauktu pilnu bērna kopšanas atvaļinājumu, persona, kura to izmanto, zaudē savu kvalifikāciju. Šādus uzskatus pauž lielākā daļa vadošo darbinieku (mātes – 63,6%, tēvi – 65%). Tam piekrīt vairāk kā 59,4 % māšu, kuras ir nodarbinātas privātajos uzņēmumos, 67,1% tēvu, kuri nodarbināti ārzemju firmās un kopuzņēmumos un 62% valsts iestādēs un uzņēmumos nodarbināto tēvu.

Katrs piektais respondents (21,4%) pilnu bērna kopšanas atvaļinājumu neizmantoja tāpēc, ka jūta, ka zaudē savu kvalifikāciju.

5. Sabiedrība vēl nav akceptējusi bērna kopšanas atvaļinājuma un bērna kopšanas pabalsta jomā likumā noteikto dzimumu līdztiesības principu.

Bērnu tēvi uz Darba likumā noteikto bērna kopšanas atvaļinājuma izmantošanu pagaidām nav orientēti. Katrs sestais aptaujātais tēvs uzskata, ka bērnu kopšana un aprūpe ir sievietes – mātes pienākums un tikai katrs septītais tēvs (15,4%) plāno izmantot pilnu – 1,5 gadus ilgu bērna kopšanas atvaļinājumu.

6. Pašreizējie bērna kopšanas pabalsta piešķiršanas nosacījumi, neskatoties uz visu iepriekšminēto, zināmā mērā veicina nodarbinātības savienošānu ar vecāku pienākumu pildīšanu.

Viena trešdaļa (31,6%) bērna kopšanas pabalsta saņēmēju, kuriem ir 1–2 gadus veci bērni, strādā saīsinātu darba dienu, saīsinātu darba dienu strādā arī 25,9% bērna kopšanas pabalstu saņēmēju, kuru bērni ir 2–3 gadus veci.

Reģionos ar lielāku bezdarba līmeni, kā piemēram, Latgalē, bērna kopšanas pabalsta saņēmēji saīsinātu darba dienu strādā retāk.

7. Pašreizējā bērna kopšanas pabalsta efektivitāte pazeminās.

Vadoties no bērna kopšanas pabalsta apmēru paaugstināšanas un dzimstības rādītājiem valstī, jāsecina, ka bērna kopšanas pabalsta apmēra paaugstināšana par bērnu vecumā līdz 1,5 gadiem kopšanu līdz 30 latiem mēnesī sākot ar 1998. g. 1. jūliju, vienlaikus ar citu par bērniem izmaksājamo pabalstu apmēru paaugstināšanu, ir pozitīvi ietekmējusi demogrāfisko situāciju valstī. Ja 1998.gadā valstī piedzima 18 540 bērni, tad 1999.gadā – 19 530, 2000.gadā – 20 248, bet 2001.gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, piedzimušo bērnu skaits atkal ir mazāks – 19 664.

Katrs ceturtais respondents (25,6%), atbildot uz jautājumu kā bērna kopšanas pabalsts ir ietekmējis lēmumu par bērnu skaita palielināšanu ģimenē, uzsver, ka vairāk bērnus ģimenē neatļaujas tāpēc, ka bērna kopšanas pabalsta apmērs ir pārāk zems.

8. Bērna kopšanas pabalsts vecākiem visvairāk nepieciešams periodā, kad bērni ir visjaunākajā vecumā.

9. Vecāku viedokli par bērna kopšanas pabalsta vēlamu izmaksas periodu, saistībā ar jaunā Darba likuma spēkā stāšanos, ir atšķirīgi.

Tikai katrs desmitais respondents (11,1%) uzskata, ka bērna kopšanas pabalsts, kura kopējais izmaksas ilgums nepārsniedz 2 gadus, būtu izmaksājams vienam no bērna vecākiem, kas atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā vai nav nodarbināts, jebkurā periodā līdz bērns sasniedz 8 gadu vecumu.

Priekšlikumi:

Situācijas risināšanai tiek piedāvāti šādi priekšlikumi:

- Paaugstināt bērna kopšanas pabalstu par bērna vecumā no 1,5 līdz 3 gadiem kopšanu;

- Paaugstināt bērna kopšanas pabalstu par bērna vecumā līdz 1,5 gadiem kopšanu;
- Visu izmaksas periodu bērna kopšanas pabalstu vēlams izmaksāt nemainīgā apmērā;
- Vēlamais bērna kopšanas pabalsta izmaksas periods ir līdz bērna 2 gadu vecuma sasniegšanai;
- Ilgtermiņā, saskaņojot ar Darba likumā noteiktajām normām attiecībā uz kopšanas atvaļinājumu u.c., veidot elastīgāku bērna kopšanas pabalstu sistēmu;
- Rosināt bērnu tēvus izmantot bērna kopšanas atvaļinājumu, izmantojot plašas saziņas līdzekļus, specializētus bukletus u.c. informatīvos līdzekļus;
- Motivēt darba devējus mainīt attieksmi pret ģimenēm ar bērniem, lai darba tirgū ģimenes, kuras audzina visjaunākā vecuma bērnus, netiktu diskriminētas (speciālas nodokļu atlaides u.c.).

SOCIĀLO PAKALPOJUMU EFEKTIVITĀTE UN RESURSU IZMANTOŠANAS OPTIMIZĀCIJAS IESPĒJAS INVALIDU INTEGRĀCIJAS NODROŠINĀŠANĀ

Izpildītājs: SIA ATTIKA E

Pētījuma veicēja raksturojums

SIA ATTIKA E ir specializējusies publiskās pārvaldes optimizācijas projektos, veic iestāžu institucionālo, funkcionālo un vadības sistēmu analīzi, darba organizācijas novērtējumu, kā arī socioloģisko izpēti šajā jomā.

Problēmsituācijas apraksts

Ar invalīdiem saistīto jautājumu loku reglamentē dažādi normatīvie dokumenti, kas atrodas dažādu institūciju kompetences sfērā.

Ministru kabinets 1998.gada 30.jūnijā akceptēja koncepciju “Vienādas iespējas visiem”, kuras mērķis ir iezīmēt pamatnostādnes, lai radītu vienlīdzīgas iespējas visiem sabiedrības locekļiem veikt to lomu, kas katram individuam ir atbilstoša atkarībā no vecuma, dzimuma, sociālajiem un kultūras faktoriem. Izglītība un nodarbinātība ir nozīmīgākie faktori, kas ietekmē cilvēku dzīves kvalitāti un integrāciju sabiedrībā.

Labklājības ministrija katru gadu veic ministriju sniegtās informācijas par koncepcijas īstenošanai veiktajiem pasākumiem apkopošanu, tomēr šis atskaitei nenošķirina iespēju iegūt pilnīgu informāciju par koncepcijas īstenošanas gaitu, veikt efektivitātes analīzi un plānot nākotnē nepieciešamo darbību.

Pētījums ir aktuāls, lai pilnveidotu valsts politiku invalīdu sociālās integrācijas nodrošināšanai atbilstoši koncepcijai “Vienādas iespējas visiem”, kā arī, lai uzlabotu invalīdiem nodrošināmo pakalpojumu efektivitāti izglītības un nodarbinātības sfērās, kas kopumā sekmei arī racionālāku valsts budžeta līdzekļu izmantošanu.

Pētījuma mērķis un uzdevumi

Pētījuma mērķis ir veikt invalīdiem pieejamo pakalpojumu efektivitātes analīzi izglītības un nodarbinātības jomās, lai sniegtu priekšlikumus par nepieciešamajiem pasākumiem invalīdu nodarbinātības pieauguma veicināšanā.

Pētījuma uzdevumi:

1. Izvērtēt valsts politikas īstenošanas gaitu invalīdu izglītības un nodarbinātības jomā (saskaņā ar koncepciju “Vienādas iespējas visiem”, kā arī likuma “Par invalīdu medicīnisko un sociālo aizsardzību” prasībām (13. un 14.pants));
2. Iegūt datus par atbilstošo sniegto pakalpojumu klāstu, resursiem, rezultātiem un klientu apmierinātību ar tiem, kā arī veikt efektivitātes analīzi;

3. Noskaidrot invalīdu profesionālās rehabilitācijas un vajadzību atbilstību piedāvāto pakalpojumu veidiem, apjomam un izpildījuma kvalitātei;
4. Identificēt institucionālās sadarbības problēmas (t.sk., iekļaujot attiecīgās nevalstiskās organizācijas (NVO)) minēto pakalpojumu organizācijā.

Pētījumā izmantotā metodoloģija un metodes

Profesionālā rehabilitācija tradicionāli ir tikusi uzskatīta par sociālās palīdzības apakšnozari, tomēr to var apskatīt arī izglītības un nodarbinātības valsts politiku kontekstos, jo tās plānošanā un realizācijā ir iesaistītas dažādas publiskās pārvaldes institūcijas un sabiedriskās organizācijas. Līdz ar to, invalīdiem pieejamo izglītības un nodarbinātības pakalpojumu efektivitātes analīze iegūst kompleksu raksturu. Šī efektivitāte ir atkarīga no:

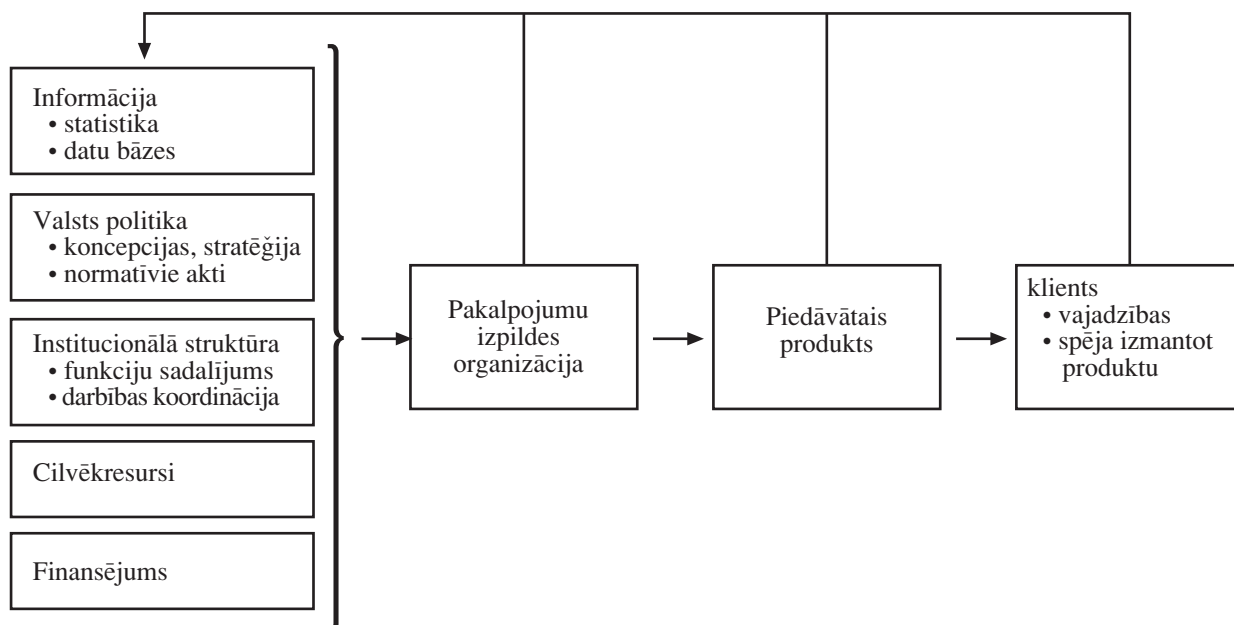
- pakalpojumu klāsta un kvalitātes atbilstības mērķgrupu vajadzībām;
- izmaksām;
- izpildes organizācijas;
- konceptuālās un normatīvās bāzes pilnīguma un kvalitātes;
- dažādu publiskās pārvaldes institūciju darbības saskaņotības;
- atbilstošu resursu pietiekamības un lietderīga izlietojuma.

Šī pētījuma priekšmets ir invalīdu izglītības un nodarbinātības valsts politika un tās realizācijas instrumenti, kas ir vieni no galvenajiem minēto pakalpojumu efektivitātes faktoriem.

Šādas analīzes mērķiem ir izstrādāta “Valsts pārvaldes fundamentālā pārskata veikšanas metodika”, kuru Ministru kabinets ir akceptējis 2002. gada 1. oktobrī.

Pētījuma priekšmeta konceptuālā shēma

1. shēma

Atbilstoši metodikai, fundamentālā pārskata process sasaista veicamo funkciju un institucionālās sistēmas analīzi, stratēģiskās plānošanas un finansu vadības novērtēšanu. Fundamentālā pārskata rezultātā tiek piedāvātas rekomendācijas, kuras ļauj paaugstināt valsts pārvaldes darbības kvalitatīvo un ekonomisko efektivitāti.

Pamatojoties uz pētījuma priekšmeta specifiku un fundamentālā pārskata metodiku, pētnieki izstrādāja sekojošu pētījuma konceptuālo shēmu (skat. 1. shēmu).

Šajā pētījumā netiek veikta atbilstošā budžeta programmu analīze, jo ne visiem apskatītajiem pasākumiem var atrast budžeta programmās konkrēti noteiktus rādītājus, un daudzi no tiem ir finansēti no citiem avotiem.

Pētījuma rezultātu apraksts un galvenie secinājumi

Invalidu izglītības un nodarbinātības valsts politika nav formulēta valdības pamatnostādņu vai programmu veidā. Pašlaik tās pamatu veido koncepcija “Vienādas iespējas visiem”, kā arī atsevišķas sadaļas citos konceptuālajos un normatīvajos dokumentos.

Koncepcija “Vienādas iespējas visiem” ir pozitīvi vērtējams mēģinājums apzināt invalidu situāciju un problēmas, kā arī veidot koordinētu pasākumu plānu invalidu integrācijas pasākumu jomā, tomēr, tā ir jāuzskata tikai par sākotnēju iniciatīvu, jo neaptver visas valsts politikas dokumentu funkcijas.

Vispirms būtu jāformulē stratēģiskās prioritātes ilgtermiņa un vidēja termiņa valsts politikai, kas veidotu pamatu “Latvijas modelim”, līdzīgi tam, kā šajā jomā speciālisti runā par “Skandināvijas modeli”, “Vācijas modeli” u.tml.

“Latvijas modelim” būtu skaidri jādefinē:

- valsts prioritārās palīdzības formas (pensiju sistēma, pabalstu sistēma u.c.);
- invaliditātes noteikšanas vienota kārtība (metodiskie principi u.c.);
- institūciju (valsts iestādes, pārvaldības, NVO) atbildības sadalījums ilgtermiņa perspektīvā, konkrēti – izglītības un profesionālās rehabilitācijas jomā;
- profesionālās rehabilitācijas sistēma (piemēram, kā kompetencē ir profesionālās piemērotības noteikšana, ja tāda tiek atzīta par nepieciešamu; vai jāizstrādā atbilstoši normatīvie akti kritēriju piemērošanai utt.);
- prioritātēm atbilstoši galvenie rezultatīvie rādītāji (iespēju robežās kvantitatīvā izteiksmē);
- invalidu nodarbinātības veicināšanas pamatmehānismi;
- pakalpojumu organizācijas un struktūras izmaiņas citu valsts reformu kontekstā (piemēram, reģionālā un administratīvi teritoriālā reforma).

Konceptuālo un normatīvo dokumentu analīze un ekspertintervijas ļāva identificēt vairākas praktiskas problēmas, kas izriet no iepriekš minētā.

Vienotas terminoloģijas trūkums. Invalida jēdziens ir definēts likumā “Par invalidu medicīnisko un sociālo aizsardzību” (29.10.92.) Tomēr dažādos dokumentos, statistiskajos apkopojumos un pētījumos, speciālistu leksikā tiek lietoti arī jēdzieni “cilvēks ar invaliditāti”, “persona ar funkcionāliem traucējumiem”, “cilvēks ar speciālām vajadzībām”, kā arī “bērni invalīdi” un “bērni, kas saņem invaliditātes pabalstu”. To nozīmju līdzvērtīgums vai atšķirību nianšes nav oficiāli skaidrotas, un tas var radīt pārpratumus.

Pētījuma gaitā nācās konstatēt kvalitatīvas statistiskās informācijas sistēmas trūkumu par invalīdu izglītību un nodarbinātību:

1) nav oficiālu datu par skolēniem invalīdiem profesionālās izglītības mācību iestādēs, kā arī par viņu apgūstamajām profesijām;

2) līdzīga situācija ir Latvijas augstskolās. Telefonaptauja liecina, ka augstskolu fakultātēs par šādiem studentiem uzzina tikai tādā gadījumā, ja viņi lūdz mācību maksas vai citus atvieglojumus;

3) attiecībā uz Latvijas vispārīzglītojošajām skolām Izglītības un zinātnes ministrija apkopo datus tikai par skolēnu skaitu ar garīgās un fiziskās attīstības traucējumiem, viņu mācības raksturojoša detalizētāka informācija netiek vākta;

4) arī par speciālo izglītību iespējams saņemt tikai ļoti vispārīgus datus (skolu, klašu, audzēkņu, imbecilo bērnu, invaliditātes pabalstu saņemšo skaits). Šajā statistikā ir norādīts arī arodklašu un šo apmācību saņemšo audzēkņu skaits, taču nav norādes uz apgūstamajām programmām un profesijām, un/vai visi no viņiem ir invalīdi;

5) izglītības pakalpojumu izmaksas uz vienu audzēkni dažāda tipa iestādēs un izglītības programmās netiek aprēķinātas, līdz ar to, nav iespējama šo pakalpojumu efektivitātes analīze finansu un vispārējās vadības vajadzībām.

Jāsecina, ka izglītības jomā netiek apkopoti būtiski pamatdati, nemaz nerunājot par statistisko indikatoru sistēmu, kas nodrošinātu atbilstošu lēmumu pieņemšanu valsts politikas pilnveidošanai, kā arī realizējamās politikas monitoringu.

Profesionālās rehabilitācijas datu jomā situācija ir nedaudz labāka, tomēr to apkopošanu vienotā sistēmā apgrūtina institucionālā sadrumstalotība. Šeit situācija ir sekojoša.

Jāsecina, ka koncepcijā “Vienādas iespējas visiem” sadaļā 4.6. minētais pasākums – “izveidot pieejamu un vienotu informācijas sistēmu par invalīdiem” netiek veikts, un tā izpildē, it īpaši izglītības jomā, paredzami būtiski šķēršļi, kuri izriet arī no esošās likumdošanas (Fizisko personu datu aizsardzības likums).

Institucionālās struktūras sadrumstalotība. Invalīdu pietiekama konkurētspēja darba tirgū kopīgi jānodrošina Izglītības un zinātnes ministrijai, Labklājības ministrijai, pašvaldībām un konkrētiem pakalpojumu sniedzējiem.

“Profesionālās izglītības likumā” un “Augstskolu likumā” netiek minēts par speciālām izglītības programmām invalīdiem vai izglītojamajiem ar speciālām vajadzībām. Nevienš likums nenosaka arī Izglītības un zinātnes ministrijas atbildību speciālās izglītības jomā. Vispārējā izglītības departamenta funkcijās gan ir uzrādīta “speciālo izglītību reglamentējošo normatīvo aktu izstrāde”, uz to attiecas arī programmu paraugu izstrāde un licenzēšana, tomēr tas vēl nenozīmē speciālās izglītības attīstības vadību.

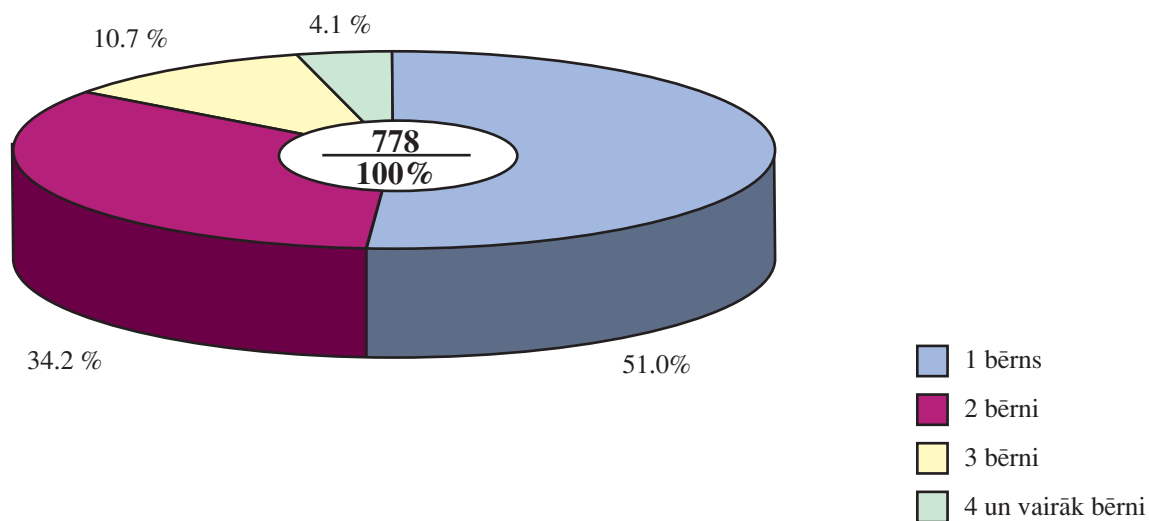
Internātskolām un speciālajām skolām, kas gandrīz visas ir pašvaldību dibinājums, ir ļoti liels īpatsvars speciālās izglītības nodrošināšanā. Pašvaldības, kuru vara ir relatīvi autonoma, var pieņemt organizatoriskos lēmumus atbilstoši vietējai situācijai, savām interesēm un finansiālajām iespējām.

Tātad, ir atbildīgie par speciālās izglītības īstenošanas atsevišķiem aspektiem, taču viena galvenā atbildīgā nav.

Nav veikta arī koncepcijā paredzētā institūcijas izveide, kas sekotu bērnu invalīdu attīstībai un izglītības programmu realizācijai.

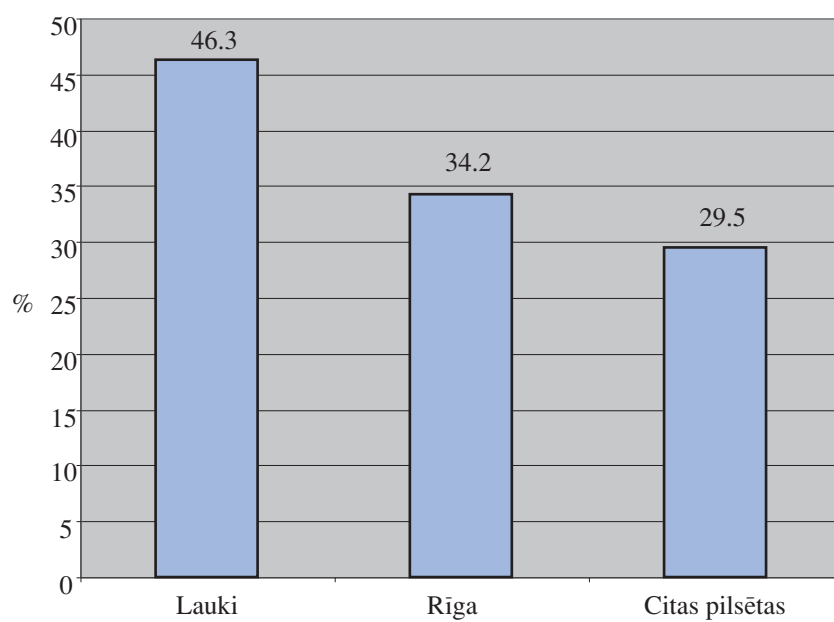
1.attēls.

Aptaujāto ģimeņu dalījums pēc bērnu skaita

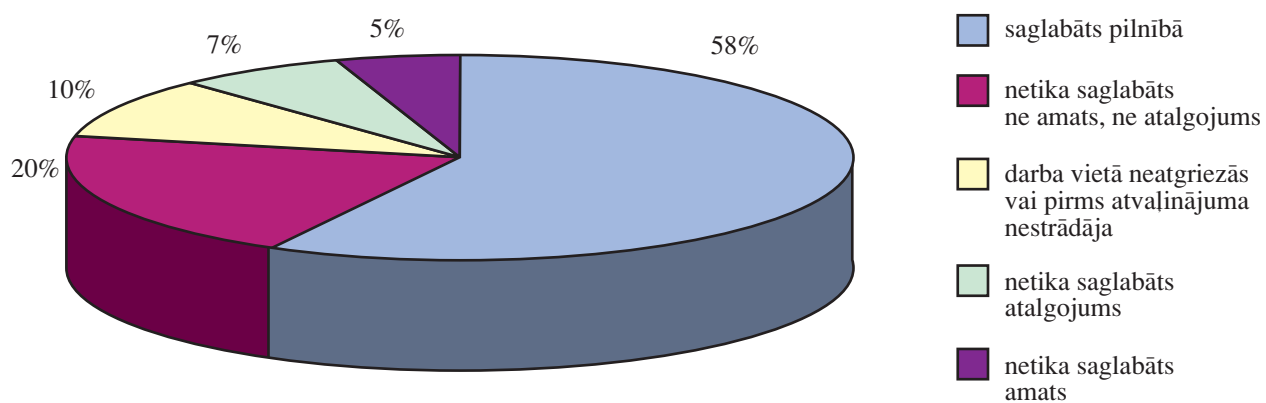
2.attēls.

Pilna (līdz 3 gadiem) atvaļinājuma izmantošana apdzīvoto vietu griezumā

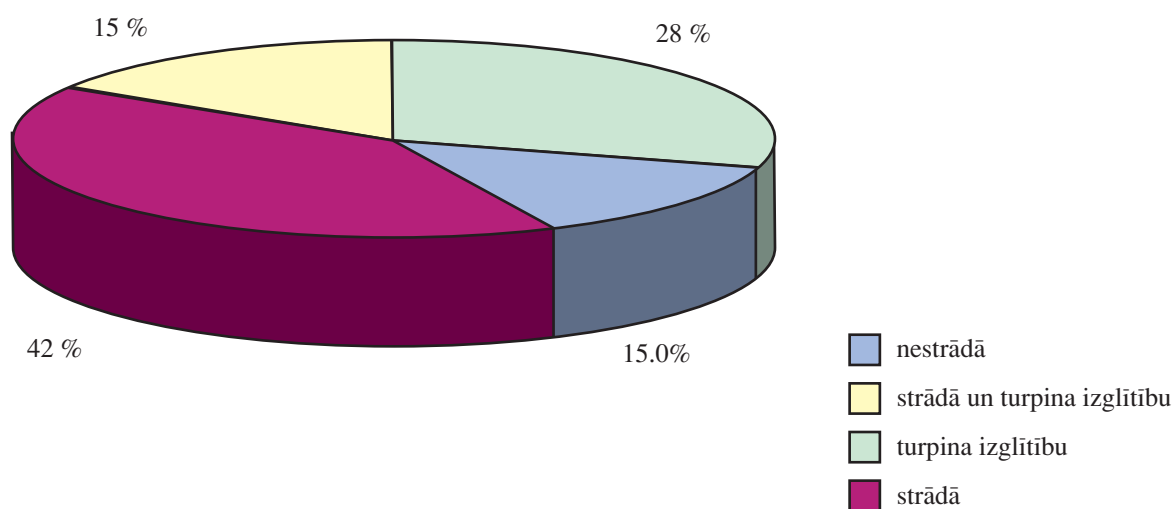
3.attēls.

**Bērna kopšanas atvaļinājuma izmantošanas ietekme
uz darba vietas un atalgojuma saglabāšanu**

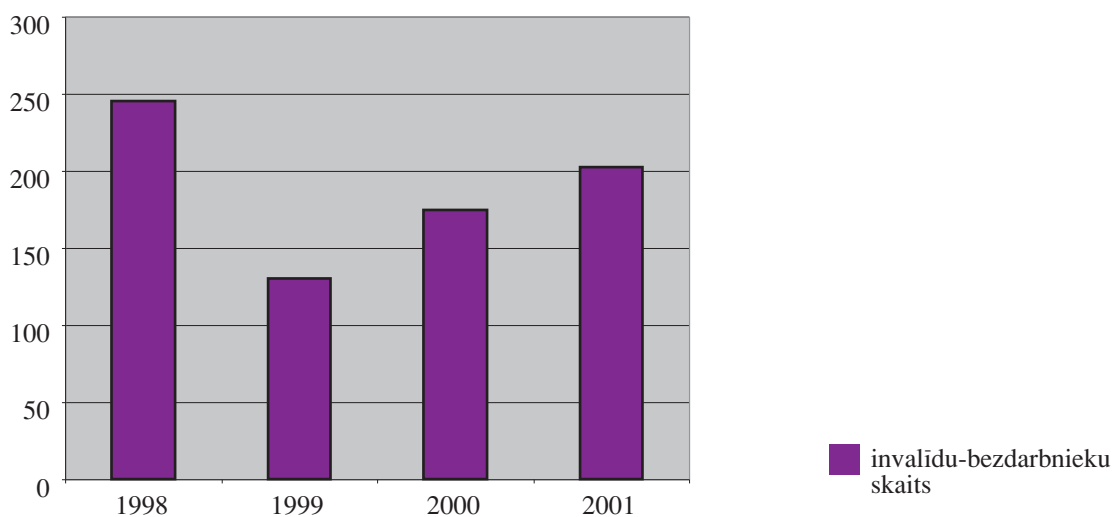
1.attēls.

**“Koledžu RRC” beigušo invalīdu nodarbinātība
un tālākizglītība (2002. gads)**

2.attēls.

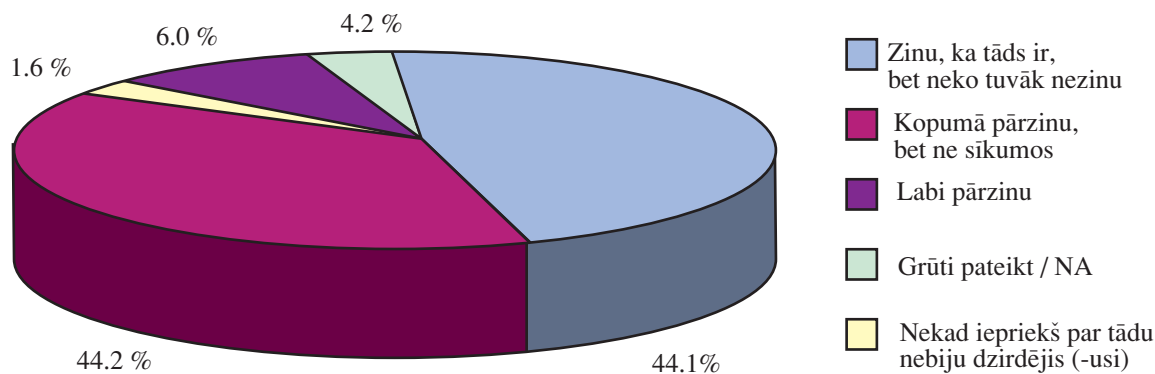
Apmācībās iesaistīto invalīdu-bezdarbnieku skaits

1.attēls.

Lūdzu, raksturojiet, cik informēts (-a) Jūs jūtaties par Nodarbinātības valsts dienesta darbību kopumā?

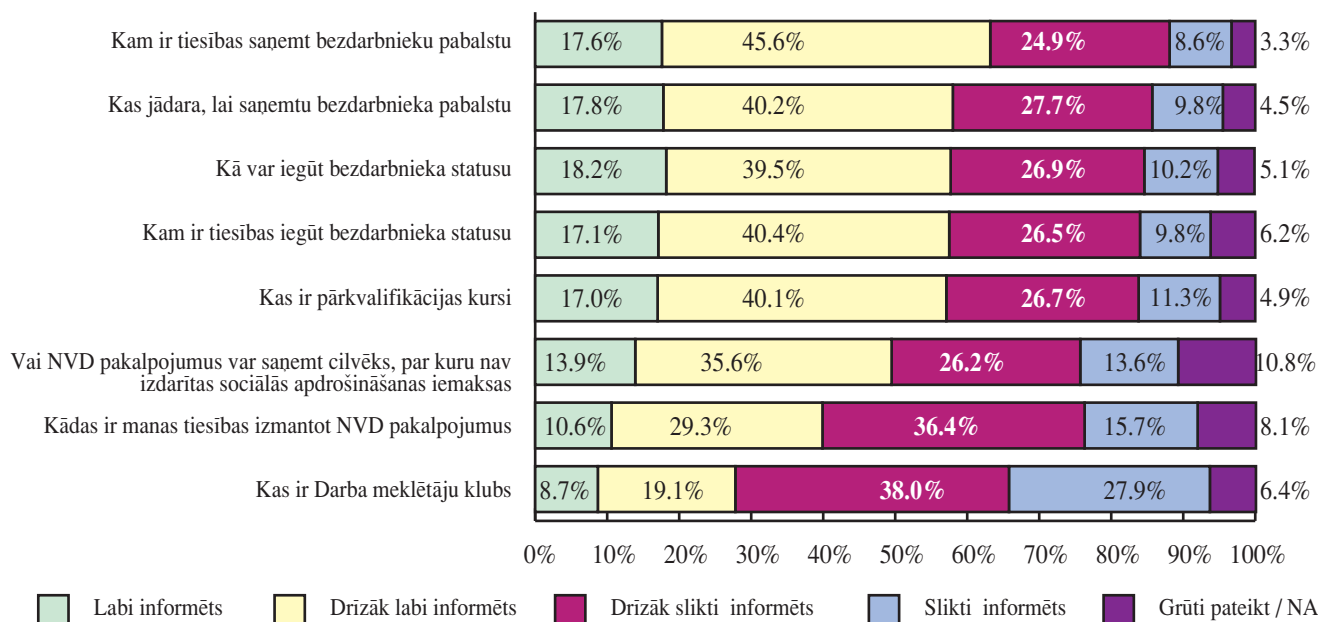
(% no visiem respondentiem, n=1033)

2.attēls.

Lūdzu, raksturojiet, cik informēts (-a) Jūs esat par šādiem jautājumiem?

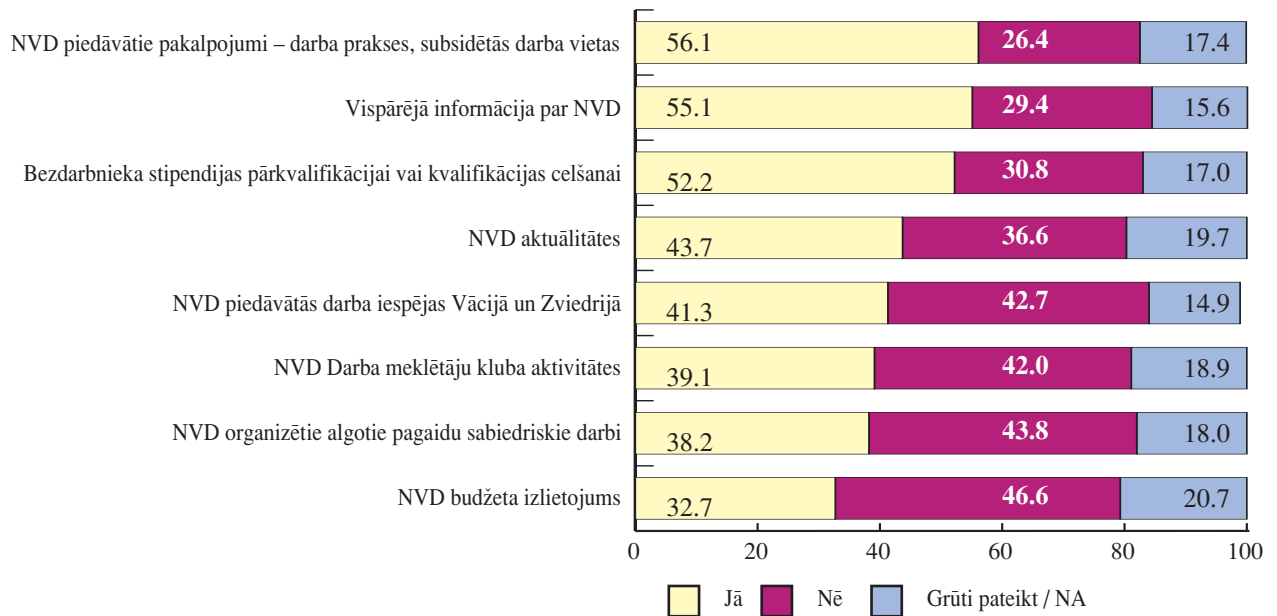
(% no visiem respondentiem, n=1033)

3.attēls.

Par kuriem ar NVD saistītiem jautājumiem Jūs gribētu iegūt vairāk informācijas?

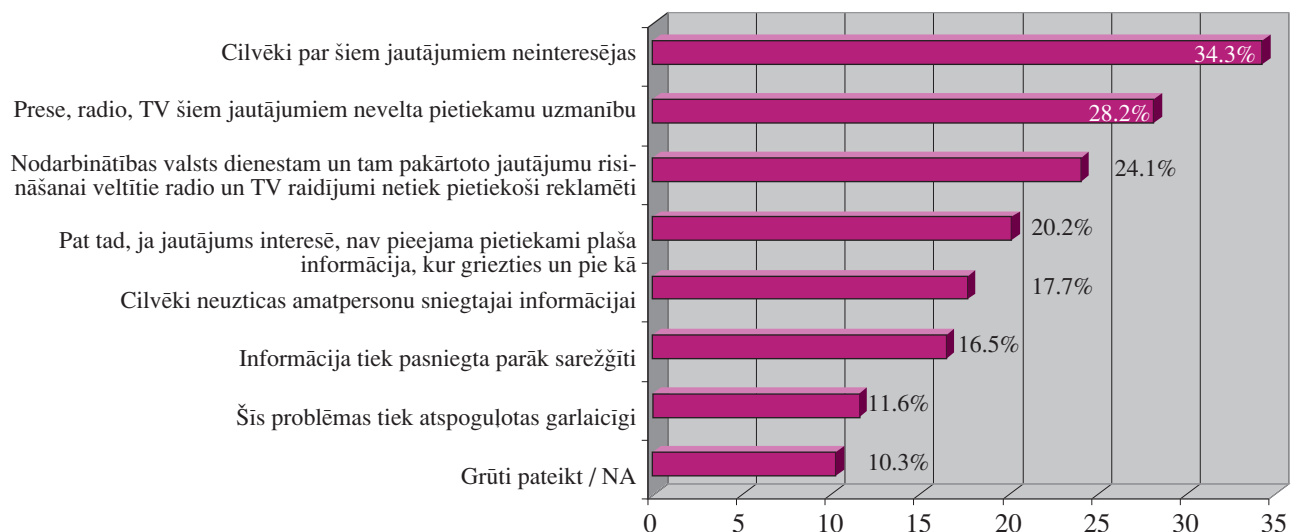
(% no visiem respondentiem, n=1033)

4.attēls.

Kuri no minētajiem iesmesliem Jums liekas 2 nozīmīgākie, kāpēc cilvēki nav informēti par NVD?

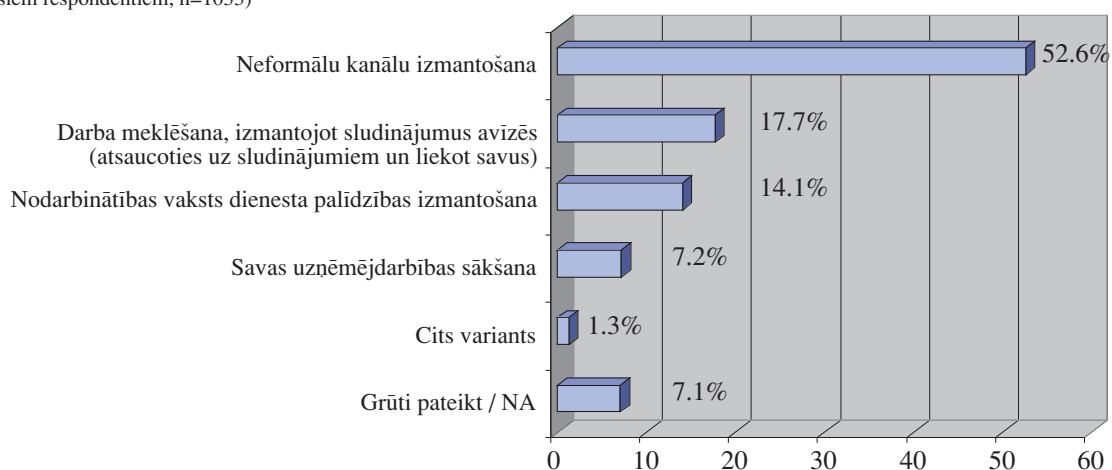
(% no visiem respondentiem, n=1033)

5.attēls.

Kuru no šiem līdzekļiem Jūs izmantotu galvenokārt?

(% no visiem respondentiem, n=1033)

Kompetenču sadalījums profesionālās rehabilitācijas jomā un arī veids, kā tas ir noteikts normatīvajos aktos, var radīt neskaidribu šajā jomā. Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likumā (01.07.2002.) ne iestāžu funkciju uzskaitījumā, ne arī citur tekstā, profesionālās rehabilitācijas jēdziens nav atrodams. Kontekstuāli tā ir interpretējama kā viens no aktīvās nodarbinātības pasākumu veidiem. Tādējādi, profesionālā rehabilitācija ir tikai viens no bezdarbnieku apmācības, pārkvalifikācijas un darbā iekārtošanas veidiem, un par to nevar runāt kā par patstāvīgu jomu.

Nodarbinātības valsts dienests atrodas Labklājības ministrijas Darba departamenta pārraudzībā, bet profesionālās rehabilitācijas centri – Labklājības ministrijas Sociālās palīdzības departamenta pārziņā. To varētu saukt par funkciju paralēlismu šo pakalpojumu vadībā un izpildes pārraudzībā, kas nesekmē vienotu atbildības sistēmu un var apgrūtināt pasākumu koordināciju un informācijas apmaiņu.

Līdz ar to var secināt, ka:

- institucionālā atbildība par invalīdu izglītību un profesionālo rehabilitāciju publiskajā pārvaldē ir sadrumstalota pa dažādām institūcijām;
- šo jomu valsts politikas izstrāde un īstenošana ir “izšķīdinātas” dažādās valsts programmās (vispārējā un profesionālā izglītība, nodarbinātība) un to

regulējošos normatīvos aktos, kurās invalīdu integrācija sabiedrībā var nebūt noteikta kā prioritāte, bet tikai kā kaut kam citam pakārtoti pasākumi.

Pakalpojumu organizācijas problēmas (izglītība)

Veiktās ekspertintervijas liecina, ka lielākais vairums aptaujāto speciālistu par labāko speciālās izglītības formu uzskata speciālās klases parastās vispārīgizglītojošās skolās, iesakot likvidēt speciālo izglītības iestāžu sistēmu.

Pašreizējo situāciju (2001./2002.m.g.) raksturo sekojoši Izglītības un zinātnes ministrijas sniegtie dati.

Skolēni ar fiziskās un garīgās attīstības traucējumiem mācās arī vispārīgizglītojošo skolu kopējās plūsmās. Viņu skaits ir neliels, 1287, jeb vidēji 0,38% no visiem vispārīgizglītojošo skolu kopējās plūsmas izglītojamajiem.

Ekspertintervijās kā galvenie cēloņi tam tika minēti:

- skolotāju neieinteresētība, jo tad vienā klasē ir jāstrādā pēc divām programmām, bet piemaksu par to skolotājs nesāņem;
- skolu inženiertehniskā nepiemērotība, jo pašlaik tikai 6 vispārīgizglītojošās skolas atbilst bērnu invalīdu speciālajām vajadzībām; tāpēc Izglītības un zinātnes ministrija izvirza mērķi, lai katrā rajonā būtu vismaz viena šādām vajadzībām tehniski piemērota vispārīgizglītojoša skola;

1.tabula

Izglītības iestādes, kas sniedz speciālo izglītību

	Iestādes		Skolēni		Sanem inv. pabalstu	
	Skaits	%	Skaits	%	Skaits	%
Vispārīgizglītības iestādes, kurās ir speciālās klases	16	17,6	518	5,1	100	5,3
Speciālās skolas un speciālās klases internātskolās	75	82,4	9651	94,9	1799	94,7
Kopā	91	100,0	10 169	100,0	1899	100,0

- izglītības nodrošināšanu pietiekamā apmērā nepa-
vada rehabilitācijas pakalpojumi;
- “parastās” skolas nespēj nodrošināt amatu apmā-
cību un atbilstošu praksi (tas attiecas arī uz lielu
daļu speciālo klašu);
- ne visi bērni invalīdi ir psiholoģiski gatavi mācīties
kopējā plūsmā, tāpēc šajos gadījumos vislabākā
izeja ir speciālā klase vispārizglītojošā skolā.

Šobrīd profesionālo rehabilitāciju nodrošina rehabi-
litācijas centri, Nodarbinātības valsts dienests, kā arī
atsevišķu projektu aktivitātes, ko realizē pašvaldības vai
arī NVO. Katram no tiem pakalpojumu sniegšanas veidi,
formas un pieredze ir specifiski, kas prasa individuālu
aprakstu un novērtējumu.

Viens no profesionālās rehabilitācijas rezultatīvajiem
pamatrādītājiem ir darbā iekārtojušos skaits un invalīdu
skaits, kuri turpina izglītību. BO VSIA “Koledža RRC”
regulāri veic savu bijušo audzēkņu aptaujas par viņu
nodarbinātību. Šāda prakse būtu jānostiprina kā obligāta
pakalpojumu sniedzējiem normatīvajos dokumentos
(vai līgumos), jo tas nodrošinātu izejas informāciju
pakalpojumu efektivitātes sistemātiskai noteikšanai un
sekojošai finansējuma noteikšanai.

Atšķirībā no profesionālās rehabilitācijas centriem
Nodarbinātības dienestā mācības notiek īsākā laikā un ar
mazāku budžeta līdzekļu izlietojumu. Arī dienests veic
regulāru savu darbības rezultātu apkopojumu. Tā
sniegtie dati pētījuma autoriem ir sekojoši (skat 2. tabu-
lu).

Priekšlikumi:

Koncepcija “Vienādas iespējas visiem” ir būtiski
jāpilnveido, un uz tās bāzes:

1. jāizstrādā “Valsts stratēģija invalīdu integrācijai
sabiedrībā”, kura ietvertu “Latvijas modeli” veidojošas
pamatnostādnes, to realizācijas galvenos rezultātus
vidējā termiņā (5 gados), kā arī realizācijas mehānismu
aprakstu;

2. atsevišķām pamatnostādnēm ir jātiek izvērstām kā
budžeta apakšprogrammām, kuru realizācijas rīcības
plāna pasākumiem būtu noteikti sagaidāmie rādītāji un
to sasniegšanai nepieciešamais finansējums;

3. speciālās izglītības jomā Valsts speciālās izglītības
centra izveide ir neatliekams uzdevums. Centrs kalpotu
kā politikas ieviešanas institūcija, jo nepietiek tikai ar
normatīvo aktu izstrādi un to ievērošanas kontroli, ja
valsts ir uzņēmusies atbildību par speciālo izglītību;

2.tabula

Invalīdi, kas iekārtojušies darbā pēc mācībām NVD

Laika periods	Mācības pabeiguši (skaits)	Iekārtojušies darbā	
		Skaits	Īpatsvars %
2001.g.	161	84	52%
2002. g. (9 mēn.)	109	62	57%
Kopā	270	146	vid. 54%

4. profesionālās rehabilitācijas jomas pārziņu būtu nepieciešams uzticēt vienai iestādei (iespējams, Labklājības ministrijas Sociālās palīdzības departamentam, ja tiks paredzēts nostiprināt profesionālās rehabilitācijas pakalpojumus sniedzošos centrus, var paplašināt to tīklu);

5. jānostiprina Invalidu lietu nacionālās padomes kompetence un sastāvs (iekļaujot tajā arī izglītības un zinātnes, ekonomikas un finansu ministrus); iepriekš minētie ikgadējie budžeta apakšprogrammu projekti būtu jāizskata padomē, un tā varētu dot rekomendācijas Ministru kabinetam to apstiprināšanas procesā;

6. minētajām ieviešanas institūcijām ir jāparedz šādu datu bāžu izveidošanas un uzturēšanas funkcija. Tomēr, jau pašlaik speciālās izglītības iestādēm un pakalpojumus sniedzošām iestādēm ir jāpieprasa iesniegt detalizētāku informācija, t.sk. arī par pakalpojumu efektivitāti.

VESELĪBAS APRŪPES PAKALPOJUMU GROZA PAŠREIZĒJĀ STĀVOKĻA IZVĒRTĒJUMS, TĀ IETEKMĒJOŠO FAKTORU ANALĪZE UN NĀKOTNES TENDENCES

Izpildītājs: Sabiedrība "Dea-Baltika"

Problēmsituācijas apraksts

Pēc Pasaules Veselības Organizācijas (PVO) datiem Latvijā veselības aprūpei no sabiedriskajiem fondiem (valsts) 2000.gadā tika tērēti 3.4% no iekšējā kopprodukta (IKP), bet kopumā 6.1% no IKP. Tas nozīmē, ka gandrīz 39% izdevumu par veselības aprūpi sedz paši iedzīvotāji, veicot tiešos maksājumus – iegādājoties medikamentus ambulatorai ārstēšanai un maksājot par veselības aprūpi no savas kabatas. Salīdzinot ar citām

Baltijas valstīm un valstīm Eiropā tas ir ļoti augsts procents (skat. 1.tabulu). Šādi apstākļi samazina solidaritātes principu (veselais maksā par slimo, bagātais par nabago, jaunais par veco) esamību veselības aprūpē mūsu valstī.

Nemot vērā to, ka veselības aprūpes finansējums nepalielinās, bet pieaug pakalpojuma cena, samazinās to pacientu skaits, kas var saņemt veselības aprūpes pakalpojumus par valsts garantētajiem līdzekļiem noteiktā laika periodā. Tas rada rindu veidošanos uz

1.tabula

Valsts	% no IKP veselības aprūpei	Valsts Fondi	Privātie fondi	Izmaksas uz vienu iedzīvotāju USD
Lielbritānija	6.8%	96.9%	3.1%	1303
Dānija	8.0%	84.3%	15.7%	1642
Igaunija	6.4%	78.9%	21.1%	204
Latvija	6.1%	61.0%	39.0%	140
Lietuva	6.4%	75.7%	24.3%	273 (?)
Vācija	10.5%	77.5%	22.5%	2365
Nīderlande	8.8%	70.7%	29.3%	1911

noteiktiem medicīniskajiem pakalpojumiem (kvotu ieviešanu), kā arī palielinās to pacientu skaits, kas maksā par veselības aprūpes pakalpojumiem no savas kabatas. Kopumā samazinās pieejamība veselības aprūpes pakalpojumiem, kas savukārt rada sekojošus riskus:

1. Sociāli bīstamu infekciju izplatīšanos sabiedrībā;
2. Pārejošas darba nespējas palielināšanās;
3. Invaliditātes īpatsvara pieaugumu iedzīvotāju vidū;
4. Sociālās apdrošināšanas izmaksu pieaugumu;
5. Sabiedrības sociālā kapitāla samazināšanos kopumā.

Nepietiekams veselības aprūpes finansējums ir ekonomiska un politiska problēma ne tikai valstīs ar pārejas ekonomiku un jaunattīstības valstīs, bet arī valstīs ar stabilu ekonomiku un sen izveidotām veselības aprūpes sistēmām. Lai risinātu šo jautājumu un noteiktu tos veselības aprūpes pakalpojumus, kurus saviem iedzīvotājiem sedz valsts, tiek pielietota veselības aprūpes normēšana. Ar normēšanas palīdzību var mēģināt nodrošināt noteikta līmeņa pieejamību veselības aprūpes pakalpojumiem visiem valsts iedzīvotājiem. Būtībā veselības aprūpes normēšana veselības aprūpi neuzlabo, bet gan samazina tās apjomu līdzekļu trūkuma dēļ. Tā ir ierobežošanas metode, kura ir jāpielieto, lai sadalītu un racionālāk izmantotu nepietiekamos resursus veselības aprūpei. Pētījumā “Veselības aprūpes pakalpojumu groza pašreizējā stāvokļa izvērtējums, tā ietekmējošo faktoru analīze un nākotnes tendences” izvērtēta veselības aprūpes normēšanas metode, ņemot vērā veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības ietekmi un veselības aprūpes pakalpojumu nesniegšanas riskus.

Pētījuma mērķis un uzdevumi

Pētījuma mērķis ir nodrošināt uz veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības ietekmes izvērtējumu balstītu ārpus medicīniskās palīdzības minimuma valsts apmaksājamo veselības aprūpes pakalpojumu veidu un apjomu noteikšanu.

Pētījuma uzdevumi:

- 1) izvērtēt veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības ietekmes (uz indivīdu veselību, ieskaitot ārstēšanas efektivitāti un riskus; uz sociālā kapitāla saglabāšanu valstī, uz valsts, pašvaldību un mājsaimniecības budžetiem, u.c.);
- 2) izvērtēt veselības aprūpes pakalpojumu nesniegšanas riskus;
- 3) izstrādāt kritērijus ārpus medicīniskās palīdzības minimuma valsts apmaksājamo veselības aprūpes pakalpojumu veidu un apjomu noteikšanai;
- 4) izstrādāt priekšlikumus kritēriju ieviešanas metodikai.

Pētījumā izmantotā metodoloģija un metodes

1. Latvijas Republikas likumdošanas aktu, saistītu ar veselības aprūpi un tās pieejamību, analīze un ietekmes apkopojums. Tika izpētīti veselības aprūpi reglamentējošie dokumenti laika posmā no 1989.gada līdz 2002.gada oktobrim un veselības statistikas dati, kas raksturo veselības tendences valstī.
2. Esošā veselības aprūpes budžeta analīze un salīdzinājums ar citām valstīm. Izmantojot Labklājības ministrijas datus, tika analizēts pašreiz noteiktais finansējums un tā pieaugums laika periodā līdz

2005.gadam, kā arī esošā un plānotā finansējuma ietekme uz veselības aprūpes pieejamību Latvijas iedzīvotājiem.

3. Latvijā veikto veselības aprūpes sistēmas pieejamības pētījumu analīze. Tika apkopoti dati par veiktajiem pētījumiem par pieejamību veselības aprūpei un analizēta dažādu faktoru ietekme uz šo procesu.

4. Veselības ekonomikas pētījumu par normēšanu veselības aprūpē sekundāra analīze. Šim nolūkam tika pētīti materiāli par normēšanas pielietošanu veselības aprūpē dažādās pasaules valstīs un izdarīta šo materiālu metaanalīze.

Pētījuma rezultāti un galvenie secinājumi

- Esošais veselības aprūpes finansējums Latvijas Republikā neatbilst piedāvāto veselības aprūpes pakalpojumu reālajām izmaksām un iedzīvotāju pieprasījumam pēc veselības aprūpes.
- Līdzšinējās veselības aprūpes reformas gaitā Latvijā ir bijuši vairāki mēģinājumi normēt veselības aprūpes pakalpojumus, izslēdzot no valsts veselības aprūpes programmas mazāk prioritāras veselības aprūpes nozares un pakalpojumu veidus.
- Līdz šim noteiktā valsts garantētā veselības aprūpes programma ir veidota pēc izslēgšanas principa – tiek apmaksāts viss, kas nav izslēgts, pamatojoties uz esošajiem likumdošanas aktiem.

- Veselības aprūpes budžeta veidošanas un administrēšanas decentralizācija 1996.gadā radīja izteiktu nevienlīdzību Latvijas iedzīvotājiem veselības aprūpes pakalpojumu saņemšanā. Nopietni ir jāapsver visi decentralizācijas pasākumi veselības aprūpes sistēmā, īpaši tie, kas saistīti ar finansējumu un tā sadali veselības aprūpes iestādēm.

- Valsts garantētās veselības aprūpes programmas palielina iedzīvotāju pieejamību šiem pakalpojumiem, tādējādi ievērojami ietekmējot saslimstību un mirstību. Spilgts piemērs Latvijā ir seksuāli transmisīvo saslimšanu skaita samazināšanās pēc to iekļaušanas valsts veselības aprūpes programmā un astmas komplikāciju samazināšanās pēc nepieciešamo medikamentu nodrošināšanas astmas pacientiem ambulatori.

- Ierobežota budžeta apstākļos ir jānosaka apjoms veselības aprūpes pakalpojumiem, ko finansē valsts. Līdz ar to tuvākajos gados ir neizbēgama rindu veidošanās un kvotu noteikšana atsevišķās pakalpojumu grupās.

- Lai varētu precīzāk noteikt valsts garantēto veselības aprūpes pakalpojumu daudzumu un veidus, ir nepieciešams veikt pakalpojumu cenu aprēķinus atbilstoši reālajām izmaksām.

- Valsts garantēto veselības aprūpes pakalpojumu saraksta izveidošana un minimālā groza noteikšana ir daudzpakāpju process, kura nodrošināšanai nepieciešama dažādu nozaru speciālistu iesaistīšana, kā arī līdzekļu darba finansēšanai.

- Balsoties uz citu valstu pieredzi, kuras ir pielietojušas normēšanu valsts apmaksāto veselības aprūpes pakalpojumu noteikšanai, ir jāparedz pietiekams laika periods valsts garantētās veselības aprūpes pakalpojumu saraksta izveidošanai.
 - Valsts garantēto veselības aprūpes pakalpojumu noteikšanai ir jāizmanto pieejamā ekspertīze Latvijā, izmantojot izmaksu efektivitātes un tehnoloģiju novērtēšanas metodikas.
 - Veicot veselības aprūpes normēšanu, izmaksu efektivitāte nedrīkst būt svarīgākais kritērijs veselības aprūpes pakalpojumu izvēlē. Ir jāņem vērā arī iedzīvotāju pieprasījums un sociāli ekonomiskie rādītāji valstī.
- 3. Izveidot veselības aprūpes nozaru konsultantu grupas ne vairāk kā trīs atbildīgo personu sastāvā, izmantojot profesionālo asociāciju un klinisko centru ekspertīzi gan kliniskajā, gan organizatoriskajā jomā.
 - 4. Noteikt Labklājības ministrijas, Valsts obligātās veselības apdrošināšanas aģentūras darbiniekus, Medicīnas informāciju un tehnoloģiju aģentūras darbiniekus, kuri sadarbosies ar profesionālo konsultantu grupām un veiks izvēlēto veselības aprūpes pakalpojumu izvērtējumu, atbilstoši esošajiem datiem par to izmaksu efektivitāti.
 - 5. Izveidot veselības aprūpes pakalpojumu sarakstu atbilstoši veselības aprūpes nozarēm. Tālākajā darba gaitā šis saraksts varētu tikt izstrādāts atbilstoši diagnozēm.
 - 6. Noteikt kategorijas veselības aprūpes veidiem, kuri tiek izmantoti ārstnieciskajiem, profilaktiskajiem un diagnostiskajiem mērķiem.
 - 7. Veikt veselības aprūpes pakalpojumu gradāciju, izmantojot ranžētas rindas sadalījumu, kuru izveido pēc veselības aprūpes nozares nozīmīguma, pieejamajiem veselības aprūpes pakalpojumu efektivitātes rādītājiem un veselības aprūpes pakalpojumu kategorijām.
 - 8. Balstoties uz aprēķinos iegūto veselības aprūpes pakalpojumu gradāciju (ranžēto rindu), izveidot veselības aprūpes manipulāciju sarakstu atbilstoši to nozīmīgumam veselības aprūpes stratēģijas īstenošanai Latvijas Republikā.

Ieteicamā normēšanas ieviešanas shēma Latvijā

1. Izstrādāt un apstiprināt veselības aprūpes prioritārās nozares pēc saslimšanu grupām, balstoties uz veselības statistikas datiem Latvijas Republikā.
2. Izveidot veselības aprūpes pakalpojumu normēšanas grupu iesaistot ieinteresētās puses – Labklājības ministriju, Finanšu ministriju, Valsts obligāto veselības apdrošināšanas aģentūru, citas aģentūras, apdrošinātājus, nevalstiskās organizācijas.

9. Normēšanas grupai sadarbībā ar profesionālo ekspertu grupu vēlreiz pārskatīt iegūto veselības aprūpes pakalpojumu ranžējuma atbilstību veselības aprūpes prioritātēm Latvijas Republikā.

10. Aprēķināt iespējamo veselības aprūpes pakalpojumu apjomu un tam nepieciešamo finansējumu atbilstoši ranžētajam sarakstam un veselības statistikas datiem, lai noteiktu veselības aprūpes pakalpojumu iespējamo kopapjomu.

11. Salīdzināt nepieciešamo veselības apbūves finansējumu ar valsts plānoto finansējumu, lai noteiktu, kuri veselības aprūpes pakalpojumi tiek iekļauti valsts veselības aprūpes minimumā un kuru apmaksāšanai ir nepieciešams līdzfinansējums.

12. Normēšanas darba grupai izveidot veselības aprūpes pakalpojumu sarakstu, sadalot to trīs grupās:

- valsts veselības aprūpes minimumā iekļautie pakalpojumi;
- ārpus minimuma veselības aprūpes pakalpojumi, kuriem paredzēts valsts līdzfinansējums;
- veselības aprūpes pakalpojumi, kurus pilnībā apmaksā veselības aprūpes pakalpojuma saņēmējs vai trešā persona.

PĒTĪJUMS PAR LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU ATTIEKSMI PRET NODARBINĀTĪBAS VALSTS DIENESTU

Izpildītājs: Sabiedriskās domas pētījumu centrs "SKDS"

Pētījuma veicēja raksturojums

Sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS ir neatkarīga pētnieciska organizācija, kas dibināta 1996. gadā. SKDS galvenie darbības virzieni ir dažāda veida socioloģiskie pētījumi, sabiedrisko attiecību, mārketinga pētījumi u.c.

Kopš 1996.gada pētījumu centrs veic arī regulāras ikmēneša Latvijas iedzīvotāju omnibusa aptaujas, kurās pastāvīgi tiek iekļauti jautājumu bloki par dažādām sociāli politiskām tēmām. Kopš 1998.gada regulāri tiek veiktas arī Rīgas iedzīvotāju omnibusa aptaujas. SKDS ir stabils klientu loks, kurā ietilpst gan Latvijas, gan starptautiskas institūcijas. Ir izvērstā visai plaša sadarbība ar dažādām valsts institūcijām (ieskaitot atsevišķas ministrijas un pašvaldības). Presē un citos masu informācijas līdzekļos regulāri vērojami dažādu SKDS veikto pētījumu rezultāti.

Kopš 2000.gada SKDS ir E.S.O.M.A.R. (*European Society for Opinion and Market Research*) biedrs un stingri ievēro pētniecisko organizāciju noteiktos ētiskos un metodoloģiskos standartus un noteikumus.

Problēmsituācijas apraksts

Lai Nodarbinātības Valsts dienests (NVD) varētu savlaicīgi sniegt palīdzību cilvēkam darba zaudēšanas gadījumā un pēc iespējas sekmīgi pildīt valsts deleģētās funkcijas nodarbinātības politikas īstenošanā, ir svarīgi, lai iedzīvotāji, nonākot bezdarba situācijā, būtu informēti par valsts piedāvāto palīdzību darba meklēšanā un konkurētspējas paaugstināšanā, kā arī uzticētos NVD piedāvātajiem pakalpojumiem un to efektivitātei.

Lai izstrādātu stratēģiju, kādā veidā veicināt pozitīvas attieksmes pret NVD veidošanos, bija nepieciešams veikt neatkarīgu pētījumu, kas ļautu identificēt problēmas institūcijas darbā un iedzīvotāju informētībā par tās darbu.

Pētījuma mērķis un uzdevumi

Pētījuma mērķis ir noskaidrot iedzīvotāju informētību par NVD pakalpojumiem un priekšstatus par šo pakalpojumu atbilstību bezdarbnieku vajadzībām.

Pētījuma uzdevumi:

1. Noskaidrot iedzīvotāju informētības līmeni par NVD pakalpojumiem un attieksmi pret NVD

sniegtajiem pakalpojumiem (pakalpojumu nepieciešamību, kvalitāti, efektivitāti);

2. Identificēt faktorus, kas ietekmē iedzīvotāju informētību un NVD tēla veidošanos sabiedrībā;
3. Identificēt galvenās problēmas NVD darbā, kas rada pozitīvu/ negatīvu viedokli par NVD lomu sabiedrībā;
4. Noteikt bezdarbnieku apmierinātības līmeni ar NVD sniegtajiem pakalpojumiem bezdarbnieku problēmgrupu griezumā;
5. Identificēt bezdarbnieku vajadzības, kā arī pastāvošās problēmas, kas neveicina viņu integrēšanu darba tirgū.

Pētījumā izmantotā metodoloģija un metodes

Pētījuma ietvaros tika veikts kvalitatīvais un kvantitatīvais pētījums.

Kvalitatīvais pētījums: 2002.gada septembrī tika veiktas 3 fokusgrupu diskusijas. Pirmajā diskusiju grupā piedalījās bezdarbnieki, kuri ir izgājuši pārkvalifikācijas kursus vai piedalījušies profesionālajā apmācībā NVD ietvaros, otrajā – NVD reģistrētie bezdarbnieki, kuri ir iesaistījušies jebkādos darba meklētāju kluba organizētajos pasākumos (kursi, apmācības u.c.), bet trešajā – reģistrētie bezdarbnieki, kas iesaistījušies algotos pagaidu sabiedriskajos darbos un tos pabeiguši ne ilgāk kā pirms diviem mēnešiem. Diskusiju ietvaros tika noskaidrota attieksme pret NVD kopumā un saņemto pakalpojumu vērtējums. Iegūtā informācija tika izmantota kvantitatīvā pētījuma anketas sagatavošanai.

Kvantitatīvais pētījums: 2002.gada oktobrī tika veikta Latvijas pastāvīgo iedzīvotāju aptauja, izmantojot stratificētās nejaušās izlases metodi. Stratifikācijas

pazīmes – administratīvi teritoriālā un nacionālā. Aptaujas metode – tiešās intervijas respondentu dzīves vietās. Kopumā tika aptaujāti 1033 iedzīvotāji vecumā no 15 līdz 64 gadiem.

Pētījuma rezultātu apraksts un galvenie secinājumi

Iedzīvotāju informētība par jautājumiem, kas saistīti ar bezdarbu un NVD

Pētījums liecina, ka Latvijas iedzīvotāju informētība par Nodarbinātības valsts dienestu ir diezgan fragmentāra. Tikai neliela aptaujāto Latvijas iedzīvotāju daļa uzskata, ka viņi “*labi pārzina*” NVD darbību (6%), bet lielākā daļa norādījuši, ka “*kopumā pārzina NVD darbību, bet ne sīkumos*” vai “*zina, ka tāds ir, bet tuvāk neko nezina*”. Arī fokusgrupu dalībnieki (bezdarbnieki, kas jau ir saskārušies ar NVD) atzīst, ka kopumā pārzina NVD darbību, bet ne vienmēr ir informēti par visiem tā darbības aspektiem.

Tikai 1/4 aptaujāto atpazīna NVD logo, tomēr nebija vērojamas īpašas grūtības atpazīt NVD funkcijas. Tiesa, pat fokusgrupu dalībnieki (tātad bezdarbnieki, kas ir saskārušies ar NVD) atzīst, ka viņi nejūtas labi informēti par tiem NVD darbības aspektiem, ar kuriem nav saskārušies paši.

Saskaņā ar aptaujas datiem, lielākā daļa iedzīvotāju uzskata, ka viņiem ir zināšanas, kas nepieciešamas darba zaudēšanas gadījumā. Vairākums aptaujas dalībnieku uzskata, ka viņiem nesagādātu lielas grūtības nokārtot formalitātes, kas saistītas ar bezdarbnieka statusa iegūšanu un gandrīz 80% arī zina, ka, lai noformētu bezdarbnieku reģistrācijas dokumentus, būtu jādodas uz NVD. Vairāk kā puse no visiem respondentiem uzskata, ka zina, kā atrast/ sazināties ar NVD filiāli, kurā tiem būtu

jāgriežas, un, lai gan gandrīz 40% aptaujāto atzina, ka to nezina, vairāk kā 90% no viņiem tomēr ir varējuši minēt iespējas, kā šādu informāciju var iegūt (t.i., zvanīt izziņu dienestiem u.tml.).

Iedzīvotāju zināšanas par jautājumiem, kas saistīti ar bezdarbnieka tiesībām un pienākumiem, nav vērtējamas viennozīmīgi. 63% iedzīvotāju uzskata, ka ir informēti arī par to, kam ir tiesības saņemt bezdarbnieku pabalstu, un 55% – 60% norādījuši, ka ir informēti par to, kas jādara, lai saņemtu bezdarbnieku pabalstu, kā iegūt bezdarbnieku statusu, kam ir tiesības iegūt šo statusu un kas ir pārkvalifikācijas kursi.

Mazāk kā puse aptaujāto atzīst, ka jūtas informēti par to, vai NVD pakalpojumus var izmantot iedzīvotāji, par kuriem nav veiktas sociālās apdrošināšanas iemaksas, kādas ir visu iedzīvotāju tiesības izmantot NVD pakalpojumus un kas ir NVD darba meklētāju klubs. Mazāk kā puse respondentu par pietiekamām atzīst zināšanas par savām tiesībām izmantot NVD pakalpojumus, kā tiek aprēķināts bezdarbnieka pabalsts un par NVD sniegto pakalpojumu klāstu (pārkvalifikācijas kursiem, jauniem darba piedāvājumiem, darba meklētāju klubu u.c.). Vairāk kā puse aptaujas dalībnieku atzina, ka pēdējā gada laikā ir ieguvuši informāciju par jautājumiem, kas saistīti ar NVD no draugiem, paziņām, TV raidījumiem, kā arī centrālajiem preses izdevumiem.

Pētījums liecina, ka 50% – 60% Latvijas iedzīvotāju vēlētos iegūt informāciju par NVD piedāvātajiem jaunajiem pakalpojumiem – darba praksēm, subsidētām darba vietām, NVD darbību kopumā, kā arī par bezdarbnieku pārkvalifikācijas iespējām. Vairāk kā 40% izrādījuši interesi par NVD aktualitātēm – piedāvātajām darba iespējām Vācijā un Zviedrijā.

Pētījuma rezultāti liecina, ka 3/4 aptaujāto Latvijas iedzīvotāju vēlētos iegūt plašāku informāciju par savām

tiesībām darba zaudēšanas gadījumā. Tikai 20% pauduši viedokli, ka iegūt tāda veida informāciju viņi nebūtu īpaši ieinteresēti. Šajā sakarā interesanti piebilst, ka vairāki fokusgrupu diskusiju dalībnieki izteica aizdomas, ka NVD darbinieki viņiem nav snieguši pilnīgu informāciju par viņu tiesībām. Arī Latvijas iedzīvotāju aptaujas dati liecina, ka tikai puse no respondentiem, kuri pēdējo piecu gadu laikā ir vērsušies NVD, piekrīt apgalvojumiem, ka NVD filiālē vienmēr ir iegūta nepieciešamā informācija, kā arī rakstiskie materiāli par interesējošām tēmām.

Jāatzīmē, ka vairāk kā 45% aptaujāto atzīst, ka nevar novērtēt NVD gatavotos informatīvos materiālus presē, TV raidījumos un radio, kā arī NVD sagatavotajos bukletos. Jāpiebilst, ka galvenie pārmetumi NVD gatavotajiem materiāliem ir par to, ka tur ir pārāk maz informācijas par interesējošām tēmām, atsevišķos gadījumos tika norādīts arī uz informācijas sarežģītību un materiālu nepietiekamo kvalitāti. Arī fokusgrupu diskusiju dalībnieki NVD gatavotos informatīvos materiālus vērtēja visai kritiski – informācijas esot pārāk maz, un tā netiek pasniegta pietiekoši profesionāli un kvalitatīvi.

Kopumā pētījums ļauj secināt, ka nozīmīgi faktori, kas traucē paaugstināt iedzīvotāju informētības līmeni, ir viņu intereses trūkums par šo iestādi.

Dati liecina, ka informāciju par NVD iedzīvotāji vēlētos saņemt ar televīzijas un preses izdevumu starpniecību (šos avotus par ērti izmantojamiem atzina 3/4 aptaujāto), kamēr NVD izdotos materiālus un radio par ērtiem atzina aptuveni 60%, savukārt iespēju saņemt konsultāciju, apmeklējot NVD filiāli, kā arī zvanot uz NVD – 47%. Mazāk kā 30% par ērtu informācijas avotu atzina internetu, bet vēl retāk (19%) norādīja, ka viņiem būtu ērti iegūt informāciju par NVD pakalpojumiem, rakstot uz NVD (vēstules vai e-mail).

Attieksme pret Nodarbinātības valsts dienestu un tā pakalpojumiem

Pētījums liecina, ka iedzīvotāji kopumā atzīst, ka Nodarbinātības valsts dienests ir nepieciešams, tomēr tai pat laikā viņi ne īpaši augstu vērtē tā sniegtos pakalpojumus un nepaļaujas uz tā palīdzību. 88% aptaujāto Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka NVD pakalpojumi bezdarbniekiem ir nepieciešami, bet tikai 14% atzina, ka, lai atrastu darbu, viņi dotos uz NVD un paļautos uz šīs institūcijas palīdzību. Visbiežāk (53%) respondenti atzina, ka drīzāk izmantotu dažādus neformālos informācijas iegūšanas avotus (draugus, paziņas), 18% respondentu izmantotu avižu sludinājumu palīdzību. Tikai 7% norādīja, ka uzsāktu savu uzņēmējdarbību. Arī vairākums fokusgrupu diskusijas dalībnieku atzina, ka darbu turpina meklēt paši – visbiežāk izmantojot neformālos informācijas kanālus. Tika izteikta kritika par NVD filiālēs pieejamajiem darba sludinājumiem (tie bieži ir novecojuši vai neatbilst realitātei).

Minētie iemesli, kāpēc iedzīvotāji darba zaudēšanas gadījumā vērsas vai nevērsas šajā institūcijā, liecina arī par iedzīvotāju attieksmi pret NVD. Aptaujas dati liecina, ka no respondentiem, kuri pēdējo piecu gadu laikā ir zaudējuši darbu, 67% ir griezušies NVD, lai reģistrētos kā bezdarbnieki, bet 33% to nav darijuši. Par vienu no galvenajiem iemesliem, kāpēc viņi vērsās NVD, aptaujātie visbiežāk atzina iespēju saņemt bezdarbnieka pabalstu (57%) (raksturīgi, ka to norādīja arī lielākā daļa no fokusgrupu dalībniekiem), bet tikai 31% atzina, ka cerēja atrast darbu ar NVD palīdzību, un 9% – ka interesējušies par NVD piedāvātajiem pārkvalifikācijas kursiem. Tie, kuri neregistrējās par bezdarbniekiem, norādīja, ka paši atrada jaunu darbu (20%) vai arī neticēja, ka NVD reāli varētu viņiem palīdzēt (19%). Katrs desmitais respondents par galveno iemeslu tam, ka ne visi darbu zaudējušie cilvēki noformē bezdarbnieku statusam atbil-

stošās formalitātes, atzina to, ka nodokļu nemaksāšanas dēļ tiem nav cerības uz pabalstu. Zīmīgi, ka bezdarba gadījumā aptuveni puse aptaujāto paļautos uz personīgajiem un ģimenes uzkrājumiem, bet tikai 1/4 paļautos uz sociālo apdrošināšanu (bezdarbnieku pabalstiem). Raksturojot, kāpēc cilvēki negriežas NVD, aptaujas dalībnieki bez jau minētajiem iemesliem nosauca arī informācijas trūkumu par NVD, to, ka reģistrācija NVD ir pārāk sarežģīts process, un to, ka paši cilvēki ir slinki un neuzņēmīgi.

Raksturojot attieksmi pret NVD pakalpojumiem, jāatzīmē, ka aptuveni 2/5 aptaujāto (39%) uzskata, ka informācija par NVD pakalpojumiem ir viegli atrodama un ka NVD pakalpojumi ir efektīvi (34%), vēl retāk – ka NVD piedāvā plašu pakalpojumu klāstu (30.0%), NVD piedāvātie pakalpojumi atbilst darba meklētāju prasībām (28.7%) un ka NVD pakalpojumi ir kvalitatīvi (28.3%). Raksturīgi, ka tie Latvijas iedzīvotāji, kuri pēdējo 5 gadu laikā ir vērsušies NVD (t.i., tiem ir bijusi nepastarpināta pieredze par NVD un tā pakalpojumiem), kopumā NVD un tā sniegtos pakalpojumus vērtēja pozitīvi. Šeit gan ir jāņem vērā tas, ka lielāko daļu pakalpojumu, ko lūdza novērtēt, ir izmantojuši tikai neliela daļa aptaujāto.

Fokusgrupu dalībnieki pozitīvāk novērtēja tieši tos NVD pakalpojumus, kurus tie izmanto(-ja) paši, tomēr, analizējot šo pakalpojumu atbilstību viņu vajadzībām, samērā bieži izskanēja negatīvas atsauksmes. Salīdzinot visu trīs fokusgrupu diskusiju dalībnieku teikto, jāsecina, ka visbiežāk par nepiemērotiem tiek atzīti bezdarbnieku pārkvalifikācijas kursi, jo tie notiekot pārāk īsu laiku un nespējot dot pietiekami daudz praktisko zināšanu. Vispozitīvāk tika novērtēti tādi NVD pasākumi kā darba meklētāju klubs (tas dod ļoti pozitīvu psiholoģisko atbalstu) un NVD algotās subsidētās darba vietas, ar kuru palīdzību bezdarbnieki tiek veiksmīgi integrēti darba tirgū.

***LR Labklājības ministrijas
sociālās politikas
pētījumu rezultāti 2002. gadā***

Publicēšanas un citēšanas gadījumā atsauce ir obligāta.

Savus komentārus, ieteikumus un jautājumus lūdzam adresēt:

**LATVIJAS REPUBLIKAS
LABKLĀJĪBAS MINISTRIJA**

Skolas iela 28

Rīga, LV-1331

Tālrunis: 7021600

Fakss: 7276445

e-pasts: lm@lm.gov.lv